

УДК 811.161.2 : [81'0 + 81'271]

№ державної реєстрації 0117U001731

Міністерство освіти і науки України

Херсонський державний університет

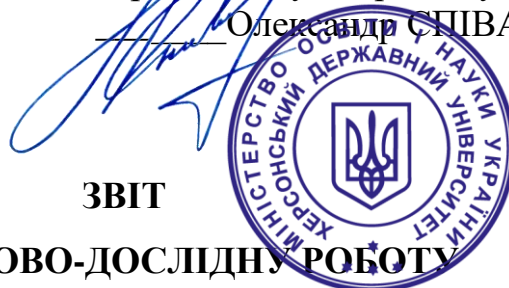
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000. Тел. +380963102636;

e-mail: office@ksu.ks.ua; <http://www.kspu.edu>

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Херсонського
державного університету

Олександр СІВАКОВСЬКИЙ

ЗВІТ

ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І

ПРАКТИКА МОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

(заключний)

Перший проректор
доктор педагогічних наук, професор

С.А. Омельчук

Науковий керівник НДР
кандидат філологічних наук, доцент

С.М. Климович

Івано-Франківськ–Херсон

2022

СПИСОК ВИКОНАВЦІВ

- Климович С.М. керівник НДР, кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри української і слов'янської філології та журналістики
- Олексенко В.П. доктор філологічних наук, професор кафедри української і слов'янської філології та журналістики
- Карабута О.П. кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики
- Мартос С.А. кандидат філологічних наук, доцент кафедри української і слов'янської філології та журналістики
- Гайдученко Г.М. кандидат філологічних наук, доцент, виконавець НДР до 2020 р.
- Тихоша В.І. кандидат педагогічних наук, доцент, виконавець НДР до 2021 р.
- Власенко Л.В. викладач, виконавець НДР до 2019 р.
- Мандич Т.М. викладач кафедри української і слов'янської філології та журналістики, аспірант
- Попкова О.А. аспірант кафедри української і слов'янської філології та журналістики

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДО ПЕРЕГЛЯДУ НОРМАТИВНИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	9
1.1. Сучасні підходи до аналізування мовних одиниць на різних рівнях мовної системи.....	9
1.2. Зміни в лексичному складі та граматичній структурі української мови: передумови, процеси, наслідки	15
1.3. Сучасні тенденції у розвитку словотворення	18
1.4. Інноваційні процеси у сучасній українській лексиці	20
Список використаних джерел до першого розділу	22
Розділ 2. Динамічні процеси в лексико-граматичному ладі української мови	26
2.1. Лексико-семантичні трансформації як спосіб поповнення словникового складу	26
2.2. Лінгвостилістичні особливості публіцистичного тексту	34
2.3. Реалізація комунікативно-прагматичного потенціалу лексичних одиниць і граматичних конструкцій у дискурсі	38
2.4. Вплив мовних та позамовних чинників на функціонування мовних явищ	45
Список використаних джерел до другого розділу	49
Висновки	55
Додаток А Перелік наукових праць з теми виконавців НДР	57
Додаток Б Перелік свідоцтв про реєстрацію авторського права результатів НДР	68

АНОТАЦІЯ

Науково-дослідну роботу присвячено дослідженню закономірностей розвитку української мови й практики мовної діяльності. Колективом виконавців визначено шляхи і засоби збагачення лексичного складу та граматичної структури української мови, виявлено стилістичні особливості та синтаксичну організацію прозового й поетичного мовлення українських авторів, встановлено взаємозв'язок між соціальними і мовними процесами, здійснено аналіз мовної ситуації на півдні України. У межах НДР тривають дослідження дискурсу як площини функціонування різнорівневих мовних одиниць. Виконавцями науково-дослідної роботи було організовано та проведено низку наукових заходів, зокрема: конференцій – VII Всеукраїнську наукову конференцію «Сучасні орієнтири філологічної науки» (2016), I Всеукраїнську студентську науково-практичну конференцію «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (2017); VIII Всеукраїнську наукову конференцію; «Сучасні орієнтири філологічної науки» (2018); I Міжнародну науково-практичну конференцію «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи», II Всеукраїнську студентську науково-практичну конференцію «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (2018); II Міжнародну науково-практичну конференцію «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи» (2020); круглих столів (5), а також позапланові семінари та вебінари.

Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності відображені у наукових публікаціях виконавців теми (загальна кількість з теми – 65, з яких 1 – словник, 3 – розділи колективних монографій, 3 – статті у виданнях, що індексуються у Scopus та Web of Science, 24 – статті у фахових виданнях, 4 – статті в зарубіжних виданнях, 30 – тез доповідей) та отримали свідоцтво про реєстрацію авторського права (загальна кількість з теми – 6).

The research work is devoted to the study of the regularities of the development of the Ukrainian language and the practice of linguistic activity. The team of performers determined the ways and means of enriching the lexical composition and grammatical structure of the Ukrainian language, revealed the stylistic features and syntactic organization of prose and poetic speech of Ukrainian authors, established the relationship between social and linguistic processes, analyzed the linguistic situation in the south of Ukraine. The research of discourse as a plane of functioning of multilevel linguistic units continues within the framework of the research work. The executors of the research work organized and conducted a number of scientific events, in particular: conferences - VII All-Ukrainian Scientific Conference "Modern Orientations of Philological Science", I All-Ukrainian Student Scientific and Practical Conference "Priority Directions of Philological Research" (2017); VIII All-Ukrainian Scientific Conference; "Modern Orientations of Philological Science" (2018); I International Scientific and Practical Conference "Philology and Linguodidactics in the Context of European Integration: Present and Prospects", II All-Ukrainian Student Scientific and Practical Conference "Priority Directions of Philological Research" (2019); II International Scientific and Practical Conference "Philology and Linguodidactics in the Context of European Integration: Present and Prospects" (2020); round tables (5), as well as unscheduled seminars and webinars.

The regularities of the development of the Ukrainian language and the practice of linguistic activity are reflected in the scientific publications of the project participants (total number of publications – 65, of which 1 – dictionary, 3 – chapters of collective monographs, 3 – articles in publications indexed in Scopus and Web of Science, 24 – articles in professional publications, 4 – articles in foreign publications, 30 – abstracts) and received a certificate of copyright registration (total number of publications – 6).

ВСТУП

Розвиток мови тісно пов'язаний з історією розвитку суспільства, тією суспільною ситуацією, в якій мова використовується і тими соціальними функціями, які мова виконує. Супроводжується постійними змінами у звуковій, лексичній, морфологічній, словотвірній, синтаксичній системах. Розвивається за своїми законами, що мають об'єктивний характер, тобто не залежать від волі людей. Усі зміни зумовлені зовнішніми і внутрішніми чинниками.

Об'єкт НДР – динамічні процеси розвитку і становлення української мови на різних її рівнях, функціонування різних рівнів мовної системи; втілення динамічних процесів у практику мовної діяльності; реалізація комунікативно-прагматичного потенціалу лексичних одиниць і граматичних конструкцій мовної системи.

Предмет НДР – інноваційні явища української мови на різних її рівнях, специфіка існування різних рівнів мовної структури та практичне втілення динамічних процесів у мовній діяльності.

Мета НДР – дослідження шляхів і засобів збагачення лексичного складу та розвитку граматичної структури української мови, виявлення стилістичних особливостей та синтаксичної організації поетичного та прозового мовлення українських поетів та письменників

Завдання:

- дослідження шляхів і засобів збагачення лексичного складу та розвитку граматичної структури української мови; становлення окремих термінологічних систем, лексико-семантичні процеси у їх межах, процеси детермінологізації тощо;
- виявлення стилістичних особливостей та синтаксичної організації поетичного та прозового мовлення українських поетів та письменників;

– встановлення взаємозв'язку між соціальними і мовними процесами; визначення причин появи, функціонування й особливостей поширення нестандартної лексики; аналіз мовної ситуації в певному середовищі;

– вивчення феномена мовного спілкування, формування вмінь і навичок правильно розуміти й аналізувати явища мовного спілкування, використовувати набуті знання у філологічних дослідженнях.

Методологічну і теоретичну основу дослідження становить комплексний підхід до інтерпретації мовних явищ, процесів, закономірностей розвитку мови, спричинених інтра- та екстралінгвальними чинниками. Вона включає комплексний системно-функційний аналіз усіх рівнів мовної системи з опертям на відповідну парадигму, загальнонаукові принципи і методи якої були розроблені у працях вітчизняних і зарубіжних учених (І. Вихованець, К. Городенська, С. Єрмоленко, В. Німчук, О. Пономарів, В. Русанівський, О. Сербенська, В. Ужченко). Вибір методологічної бази зумовлений необхідністю дослідження закономірностей розвитку мовної системи, потребою визначення природи й сутності вербо-креативних процесів як чинників саморегуляції й самоорганізації цієї системи.

Методологічну базу дослідження складають також філософські закони: діалектичний зв'язок динамічного і статичного, системності (усталеності) та розвитку; співвідношення форми і змісту; одиничного, особливого і загального; зв'язок та ієрархічні відносини між мікро-, макро- й суперсистемами; нерозривна єдність протилежностей як принцип існування і джерело розвитку будь-якого явища й процесу. Дослідження здійснювалося також з урахуванням комплексного характеру розвитку мови шляхом поєднання ономасіологічного, семасіологічного, структуралістського та функційного підходів.

Методи дослідження зумовлені метою, завданнями й специфікою закономірностей розвитку мови на всіх її рівнях. **Метод екстраполяції** базових ідей і принципів застосовувався для дослідження структурної

організації словотвірної системи та визначення механізмів її еволюції. **Структурний метод** дослідження представлений методиками опозиційного, дистрибутивного, трансформаційного аналізу. **Методом моделювання** вдалося відтворити структурні відносини між підсистемами, що формують мовну систему загалом.

Крім того, у ході наукових розвідок застосовувалися такі види **лінгвістичного аналізу**, як **лексикографічний** (для побудови словотвірних парадигм шляхом виявлення системних відношень між твірними й похідними лексемами); **елементи соціолінгвістичного** (для з'ясування ролі позамовних чинників у формуванні та узуалізації нової лексики та архаїзації лексем, що втратили свою актуальність); **кількісний аналіз** (для визначення продуктивності словотворчих формантів та моделей).

РОЗДІЛ 1

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ДО ПЕРЕГЛЯДУ НОРМАТИВНИХ ЗАСАД УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

1.1. Сучасні підходи до аналізування мовних одиниць на різних рівнях мовної систем

Багатоаспектність та багатовимірність сучасної лінгвістики своєю проблематикою презентує не лише власне мовні студії, а й дослідження у суміжних галузях знань. Саме сучасні мовознавчі парадигми поживали формування новітніх напрямів дослідження мовних явищ.

Актуальності набувають дослідження не власне мови як системи, а аналіз комунікативної взаємодії мовної особистості. Об'єктами вивчення все частіше стають оригінальні дискурси як цілісні системи комунікації як вербальної, так і невербальної. Саме діяльнісний підхід до аналізу мовних явищ, концентрація уваги на проблемах уживання мови людиною в процесі спілкування є перспективними в лінгвістичних дослідженнях сьогодні.

Мовні одиниці ми розглядаємо в різних аспектах та площинах вияву. Саме про це свідчать здобутки українських лінгвістів початку XXI століття. Сучасна модель розвитку української мови в усіх її виявах формується завдяки ретельному аналізу мовного матеріалу в різних його аспектах з урахуванням як теоретичних, так і практичних завдань, застосуванню оригінальних методів і прийомів аналізу. Дослідження К. Городенської, Д. Баранника, С. Єрмоленко, А. Загнітка, Ю. Карпенка, Є. Карпіловської, Н. Клименко, Ж. Колоїз, Т. Коць, Л. Масенко, Г. Мінчак, О. Стишова, Л. Струганець, Г. Сюті, Г. Яворської та багатьох інших допомагають осмислити закономірності розвитку й особливості функціонування сучасної української мови.

Слушно зауважує Є. Карпіловська: «Українська мова сьогодні становить для дослідників мовної динаміки надзвичайно цікавий і важливий

об'єкт вивчення. Нові продукти української мовної практики дають їм змогу заглянути у відкриту мовну «магму», з'ясувати причини, чинники і наслідки змін у системі української мови й у мовній практиці. Можна без перебільшення стверджувати, що аналіз змін в українській мові зосереджує весь комплекс проблем сучасної мовознавчої науки. Саме цим спричинена особлива увага до мовної динаміки вчених, які працюють у різних мовознавчих галузях: лексикологів, лексикографів, дериватологів, граматистів, ономастів, стилістів і фахівців з культури мови. У центрі таких досліджень перебувають передусім інноваційні процеси в мові як один з найактивніших виявів мовної динаміки, проблеми мовного нормування, планування, засади й перебіг формування нового літературного взірця української мови на тлі розмаїття її сучасних функціональних стилів і комунікативно-прагматичних різновидів» [8, с.3].

Динамічні процеси, зумовлені мовними та позамовними чинниками, актуалізують у сучасній лінгвістиці проблему значення одиниць лексико-граматичного рівня. Важливо враховувати взаємозв'язок між значенням слова й синтаксичної одиниці. Слово як особлива знакова одиниця найповніше віддзеркалює й зберігає соціально-історичні надбання носіїв кожної мови, а також є двосторонньою одиницею: значення і звучання (або графічне оформлення) мотивуються історичними, суспільними та психологічними чинниками. Чеський дослідник Й. Корженський пропонує виділяти такі зміни лексику тої чи тої мови: 1) *сьогочасні* (спостерігаємо в момент аналізу мовного явища); 2) *властиві короткому відрізу часу* (збереження варіантності певних мовних одиниць); 3) *характерні для тривалого часового відрізка* (позначені заміною певних конструкцій, поширенням інновацій на різні стильові сфери та типи текстів, втратою новизни такої інновації тощо) [14, с. 29].

Важливо усвідомлювати, що слова і їх значення є нероздільними, вони об'єднуються у відповідні групи незалежно від нашої свідомості, формуючи подібні або протилежні значення. Тому вивчення словникового складу мови

як самоорганізованої системи можливе лише комплексно, з урахуванням поєднуваності слів, що представляють однорідні уявлення.

Варто зазначити, що «новій лексиці властиве активне конкурування номінацій на позначення спільного об'єкта або поняття. Часто такі конкурентні опозиції формують нові запозичення та їх відповідники, створені в українській мові. Поява таких конкурентних груп зайвий раз доводить стійкість типологічних рис української номінації, дію захисних механізмів української мови, яка засвоює нові запозичення, обробляючи їх за допомогою, зокрема, власних моделей словотворення. Отже, тенденції засвоєння таких нових запозичень дають підстави твердити, що українська мова цілком дає собі раду зі зливою іншомовної, переважно англословної лексики. Спостерігаємо три тенденції розвитку таких номінацій-«змагунів»: а) перемога однієї з них і витіснення з активного вжитку (або й з лексикуону взагалі) іншої, пор. блоковані нині прескриптивною нормою слова на зразок *мітингуєчий, пікетуючий, піарщик, комп'ютерщик* і рекомендовані нормативними словниками *мітингувальник, пікетувальник, піарник, комп'ютерник*; б) словотвірні синоніми співіснують у системі мови і в мовній практиці, хоча здебільшого з різною активністю або з різним стилістичним потенціалом, пор. вищеподані *мітингувальник – мітингар, виступальник – виступовець, інтернетник – інтернетівець, мережний – мережєвий, інтернет – інет – нет* тощо; в) конкурентні номінації з часом набувають різного функціонального потенціалу, виконують різні номінативні й комунікативні завдання, розходяться по різних сферах мовної діяльності суспільства» [8, с.15-16].

Мовна система постійно адаптує лексичні новотвори, фіксує безперервні процеси зміни лексичного значення. Передбачити або прогнозувати правила, які б регулювали ці процеси, не можливо, бо на всіх мовних рівнях спостерігаємо безперервні динамічні процеси різної інтенсивності. На лексичному рівні фіксуємо не хаотичне нагромадження слів, а відповідним чином організовану багаторівневу структуру, яка

відображає навколишню дійсність. Лексико-семантична система будь-якої мови зумовлена відповідними соціальними факторами та категоріями матеріального світу, які впливають на появу нових лексем, втрату частини застарілих слів, утворенні нових значень відомих слів.

Ми погоджуємося з думкою О. Леути щодо значення, яке формується внаслідок багатогранного використання мови. Тож «значення у мові зумовлене не лише позамовною дійсністю і внутрішньосистемними мовними відношеннями, але й цілеспрямованою діяльністю суб'єкта, який використовує мову для досягнення певної мети. Хоча мовленнєва діяльність людини як невід'ємна частина людської діяльності загалом об'єктивно зумовлена, вона визначена також прагматичною співмірністю суб'єкта із зовнішніми предметами чи явищами. Людський фактор у взаємовідношеннях людини і світу виступає одним із важливих конститuentів значення в мові, а значення, відповідно, є засобом організації різноманітних форм людської діяльності» [16, с.123].

«Вихід України на міжнародну арену, плідне співробітництво і тісні контакти з іншими державами, докорінні економічні, політичні, технічні та культурні перетворення, глобалізація окремих процесів в українській мові поч. ХХІ сторіччя спричинили інтенсивне поповнення слів і термінів на позначення культурно-мистецької сфери, зумовили активне входження до української мови в кінці ХХ – початку ХХІ сторіччя слів і термінів культурно-мистецької сфери. Останнім часом у мові мас-медіа широко побутують інноваційні назви нетрадиційних видів мистецтва, засвідчених раніше в європейських та інших мовах світу, або таких, що з'явилися зовсім недавно. Найголовнішим механізмом мовного розвитку є механізм мовної номінації як постійний інтралінгвальний процес реагування на нові реалії дійсності» [25, с.151].

Влучною вважаємо думку К. Городенської, що «нові явища та процеси в українському словотворенні зумовлені значною мірою позамовними чинниками, зокрема активними запозиченнями до лексики та галузевих

терміносистем української мови, змінами суспільно-політичного характеру в Україні, пробудженням національно-мовної свідомості української еліти, піднесенням культурного рівня населення тощо, а також мовними чинниками, насамперед розгортанням внутрішньомовних процесів, спрямованих на зміцнення автохтонних словотвірних варіантів та збереження самобутності національного словотворення» [3, с.3-4].

Як слушно зауважує В. Олексенко, «активне збагачення словникового складу української мови відбувається за рахунок участі в процесах деривації не тільки питомих і давно запозичених твірних слів, але й унаслідок творення дериватів від новозасвоєних чужомовних одиниць у ролі твірних основ. Проникнення в сучасну українську мову значної кількості чужомовних запозичень, особливості функціонування та засвоєння їх системою мови, їхня словотвірна активність зумовлює всебічне вивчення таких мовних одиниць. Міру входження інновацій до мовної системи та продуктів їх реалізації, усних і письмових текстів, визначає спектр тих відношень, у яких така лексико-словотвірна номінація-нововведення перебуває з уже наявними одиницями в системі мови та в тексті, і, ширше, в певній комунікативній ситуації загалом» [23, с.118].

Нові явища, які фіксуємо в словотвірній структурі української мови дуже неоднорідні, «а динамічні процеси мають діаметрально протилежний характер: одні з них спрямовані на зміцнення історично сформованих українських словотвірних варіантів, збереження національної ідентичності словотворення, вилучення словотвірних типів російської мови та заміну їх українськими; інші, зокрема ті, що сталися під глобалізаційними впливами, передусім активними лексичними запозиченнями, нав'язали їй словотвірні зразки утворення складних слів, аббревіатур та інших похідних одиниць англійської мови, що спричинило обмеження українського прикметникового суфіксального словотворення, порушило традиції іменникового словотворення, насамперед способу складання і творення аббревіатур, тобто деструктивно вплинули на словотвірні норми сучасної української

літературної мови. Відзначені порушення обов'язкових словотвірних норм зумовили вживання багатьох нових запозичень, не адаптованих до її словотвірної та правописної систем» [3, с.11].

Система словотвірної номінації української мови відзначається стабільністю ядра й динамічністю периферії, а наявність перехідних зон підтверджує продуктивну взаємодію мовної практики з системою мови. Ми незмінно спостерігаємо збереження базової ролі іменника у словотвірних процесах. Мовна картина світу сучасного українця поповнюється новими або актуалізованими значеннями, демонструючи швидку реакцію на зміни в житті українського суспільства. На активні процеси словотвірної номінації комплексно впливає низка чинників комунікативного, когнітивного й соціального характеру.

Реальний стан сучасної української мови визначаємо, здійснюючи системний аналіз не лише нових утворень, що демонструють спроможність як до активізації, так і пасивізації вживання, а й тематичних груп як вербалізаторів певних понять мовної системи. Саме авторська словотвірна номінація є невичерпним джерелом поповнення лексикону української мови.

До перспективних напрямів дослідження в межах когнітивної та прагматичної лінгвістики належить дискурсологія. Поняття дискурсу як одне з основних у лінгвістиці, не зважаючи на велику кількість досліджень, є дискусійним у лінгвістиці через свою складну комунікативну природу. Поєднуючи процес отримання інформації через міркування, чуття, досвід з позалінгвальними факторами, дискурс вимагає комплексного підходу до визначення й аналізу.

Презентуючи комунікативно-прагматичний зразок поведінки певного соціального середовища, той чи той дискурс становить єдність мовлення та ситуації, в якій воно відбувається. Фактично, аналіз не лише тексту, а й контексту спілкування вимагає від дослідника враховувати взаємовідношення дискурсу й суспільства. На сучасному етапі основними завданнями є дослідження текстуальної, психологічної і соціальної природи

дискурсу.

А. Мартинюк виокремлює такі напрями вивчення дискурсу: *формальний напрям* (прихильники формального напрямку трактують дискурс на ґрунті ієрархії структурних одиниць мови, що залишає поза фокусом уваги суб'єкта дискурсу та помилково приписує дискурсу регулярність структурної побудови за аналогією з ієрархією одиниць рівнів мови, у той час як для нього не існує жодних заданих схем і правил); *функціональний напрям* (дискурс трактується широко, як усе те, що говорять і пишуть, тобто як мовленнєву діяльність, яка може реалізуватися в письмовій або усній формі й безпосередньо надана досліднику у вигляді мовного матеріалу у звуковій, графічній або електронній презентації); *діяльнісний напрям* (основні ідеї витікають із тлумачення мови як виду сумісної діяльності, інтегрованої в комплекс когнітивних процесів складної динаміки) [19, с. 12-21]. Ураховуючи сучасні підходи до аналізування мовних одиниць на різних рівнях мовної системи виконавці НДР «Закономірності розвитку української мови та практика мовної діяльності» здійснювали дослідження лексико-семантичних змін в українській мові, визначали лінгвостилістичні особливості текстів різних стилів, аналізували дискурс як площину функціонування різнорівневих мовних одиниць, визначали засоби збагачення лексичного складу та розвитку граматичної структури української мови.

1.2. Зміни в лексичному складі та граматичній структурі української мови: передумови, процеси, наслідки

Питання розвитку мови як системи постійно цікавить лінгвістів. Українські вчені такі, як М. Кочерган, О. Мельничук, В. Русанівський, Ж. Соколовська, О. Тараненко та інші з'ясовують теоретичні питання розвитку та вдосконалення української мови; В. Жайворонок, М. Жовтобрюх, Л. Лисиченко, С. Лук'яненко, Д. Мазурик, Л. Мартинова, О. Муромцева, Л. Полюга, І. Самойлова, О. Стишов та інші цікавляться лексико-семантичними змінами.

Мовна система, і безпосередньо лексична, є своєрідною мінливою структурою, оскільки, відображаючи життя суспільства, зазнає постійних змін. Указуючи на таку ознаку у процесі розвитку мови та її функціонування О. Мельничук стверджує «...як постійний процес суспільної діяльності мова розвивається протягом усієї історії людства» [20, с. 26].

Еволюційні процеси в мові на сьогодні охоплюють всю мовну систему і виявляють свої внутрішні особливості на таких рівнях, як фонетичному, лексичному, морфологічному та синтаксичному. Однак найбільш змін, трансформацій зазнав лексичний рівень, оскільки йому властиво відкритість, рухливість, гнучкість і проникливість. Про динамізм лексичного рівня говорить постійне його збагачення новими лексемами або трансформацією вже існуючих одиниць.

На думку Т. Коць, у мовознавчих розвідках функціують терміни мовна норма і літературна норма – вони близькі за значенням, але нетотожні. Поняття мовна норма ширше і охоплює характерні ознаки системи мови, норму загальнонародної національної мови, її діалектні вияви, які засвоюються носіями мови стихійно. Літературна норма передбачає свідоме користування усталеними, кодифікованими зразковими мовними формами, які закріплюються у свідомості суспільства в процесі освіти [15, с. 68].

Кожний мовний рівень оперує загальноприйнятими нормами. Граматиці властиві нормативні системи морфологічних, синтаксичних одиниць, їх категорій і форм, а також словотвірні моделі і способи слововживання.

Для морфології як розділу граматики властиві лексико-граматичні категорії частиномовної моделі, а саме: відмінкові форм, форми числа, роду, ступенів порівняння, виду, часу, способу тощо. Оскільки мовна система характеризується відкритістю, то граматичні форми окремих парадигматичних елементів видозмінюються. Внаслідок цього виникає така проблема як варіантність мовної норми: одні варіанти слова з часом або зникають, або розподібноються, інші ж функціонують в мові впродовж

усього історичного розвитку. Такі одиниці не завжди визнаються дослідниками, однак вони кодифікуються і впроваджуються в мовну практику.

Її думку підтримує Г. Гайдученко у науковій розвідці «Мовна варіативність на різних етапах історичного розвитку»: «Наявність норм літературної мови не заперечує паралельного існування мовних варіантів, які не порушують системних відношень у мові. Варіантність – це наявність фонетичних, лексичних чи граматичних паралельних засобів мови, які мають спільне лінгвістичне значення, різні способи реалізації однієї мовної одиниці. Це характерна ознака літературної мови, її природна властивість, продукт еволюції мовної системи. Будь-яка мова прагне до еволюції, а процес розвитку мови – це процес відбору, створення різноманітних варіантів [2, с. 32].

Найактивніше мовні норми виявляються у словотворі. Для цього мовного рівня важко визначити межу між можливими і фактичними одиницями. Дериваційні структури використовують як високопродуктивні, так і малопродуктивні моделі для творення похідних слів із новими значеннями, визначаючи закономірності їх творення та фіксуючи їх зразки. Крім того, ця норма вказує на поодинокі явища, які через невідповідність вимогам норми зникають.

Дериватологи стверджують, що «сучасна словотвірна наука на позначення процесів творення регулярних і нерегулярних словотвірних номінацій уживає терміни *узуальне – нузуальне* словотворення. Нузуальним словотворенням називають нестандартне творення слів [12, с. 26]. Є. Карпіловська опозицію *узуальне – нузуальне* ототожнює з поняттями *нормативне – ненормативне* і наголошує, що часто потенційні слова, які відповідають словотвірній системі мови, можуть бути сприйняті як *ненормативні* з погляду лексичної норми [12, с. 49-50]. Самі терміни *нормативний – ненормативний, узуальний – нузуальний* належать до різних рівнів. Перша пара належить до стилістики, друга є одиницею словотвору.

1.3. Сучасні тенденції у розвитку словотворення

Щодо самої структури та понять, якими оперує словотвір, то немає узагальненого вирішення цих питань, оскільки до цього розділу відносять одиниць різного рівня, як морфеми, так і слова.

В. Олексенко вказує на словотворчі засоби, якими створюється мовна категоризація світу [24].

Словотвір оперує таким актуальним поняттям як «складне слово». Визначення цього наукового поняття безліч, в його сутність вкладаються різні характеристики. Це і морфемна структура слова (наявність двох чи більше корневих морфем, самостійних слів чи скорочених лексем); і спосіб творення; і семантична єдність компонентів складання; і співвіднесеність складного деривата з синтаксичною структурою (словосполученням, реченням); і принцип аналогії тощо.

Лінгвісти розглядають утворення складних слів таким чином: «Процес творення складних лексем у мовознавстві розглядається у двох аспектах: традиційному і нетрадиційному. Із традиційного погляду складні слова ґрунтуються на словосполученнях із різним синтаксичним зв'язком – сурядним чи підрядним [5, с. 157; 7, с. 556].

Основними способами утворення складних слів є морфологічний, синтаксико-морфологічний, синтаксичний і нейтральний. В основі їх лежить синтаксичний зв'язок компонентів: сурядний чи підрядний.

На позначення складних слів в мовознавстві вживають термін «комполит». Н. Клименко вважає, що 10% словникового складу української мови становлять складні слова і більшість із них утворені способом основоскладання [11, с. 67].

За спостереженням О. Стишова, у сучасній українській мові активізується процес творення складних слів способом юкстапозиції. Продуктивними в цих складних словах є компоненти інтернаціонального характеру, поширені в багатьох мовах світу. Такими компонентами є

переважно початкові чужомовні одиниці, зокрема *бізнес-*, *медіа-*, *шоу-* тощо, напр.: *бізнес-новини*, *медіа-підтримка*, *шоу-передача* [27, с. 114].

Н. Клименко стверджує, що нагромадження запозичених слів у сучасній українській мові стимулює активізацію способу поєднання компонентів, який був властивий мові у давній період її розвитку і згодом втратив свою продуктивність через зміни в звуковому ладі мов (випадання напівголосних). Зараз його помічаємо в багатьох словах з основами *інтернет-*, *медіа-*, *прес-*, *фітнес-* та ін.: *інтернет-провайдер*, *інтернет-кафе*, *інтернет-магазин*; *медіа-дискурс*, *медіа-проект*; *прес-конференція*, *прес-фонд*; *фітнес-клуб*, *фітнес-центр* [10, с.87]. Юкстапозицію авторка визначає як «складання кількох оформлених слів або форм слів, для яких характерне поєднання двох чи більше компонентів без сполучних голосних» [10, с. 6].

Крім композитів та юкстапозитів, складні слова творяться і шляхом скорочення лексичних компонентів. Л. Шевченко у довіднику «Сучасна українська мова» стверджує, що аббревіація «поєднує обов'язково два способи – скорочення і складання» [30, с. 170]. Але, як суттєво наголошує В. Горпинич, цей різновид творення номенів, відрізняється від складання характером з'єднаних компонентів: при складанні з'єднані компоненти є повноцінними семантичними одиницями – словами або їхніми основами (інженер-механік, зерносковище), а при аббревіації з'єднані компоненти є найчастіше асемантичними частинами слова або окремими звуками, «уламками» слів (продмаг, колгосп), хоч компонентом аббревіатури може бути й ціле (неусічене) слово (райрада, метробуд) [4, с.129].

На сьогодні дериватологи використовують термін «аброморфема», що вперше в українському словотворі застосувала Н. Клименко. С. Климович звертає увагу на співвіднесеність складників усіх типів аброморфемних аббревіатур із компонентами вихідних словосполучень. За її спостереженнями, «диференціацію аброморфем за їхньою частиномовною співвіднесеністю з мотивувальним словом у вихідному словосполученні не можна зробити без урахування позиційних характеристик аббревіатурних

морфем, бо, наприклад, аброморфема -кор- у таких аброутвореннях, як *спецкор* і *корпункт*, мотивується залежно від позиції в першому слові іменником «кореспондент», у другому – прикметником «кореспондентський». Порядок розташування компонентів в аброутворенні визначає синтаксична структура його мотивувального словосполучення» [13, с.17].

1.4. Інноваційні процеси в сучасній українській лексиці

Інноваційні процеси найактивніше виявляють свої особливості саме в лексичній системі мови. Кінець ХХ – початок ХХІ сторіччя більшість мовознавців охарактеризувала як процес глобалізації, який виявляє свої нові утворення на лексичному та словотвірному рівнях. На це впливає і демократичні суспільні зміни, і відкритість суспільства, і різноманітні спортивні змагання та культурні заходи, і міграція населення, туризм тощо.

Завдяки семантичній деривації, за твердженням О. Карабути, що у сучасний період розширила свій семантичний обсяг, спостерігаємо певну частину запозичень з англійської мови. Додаються нові запозичені значення – і розвивається або збільшується полісемія (*тендер* (Грив. 26.03.2019), *інтерв'ю* (Новий), *лабрадор* (Нов. час 9.02.2018), *скутер* (ІРВР 11.04.2018), *інсайд* (Грив. 25.02.19), *кросинг*, *фрізер* (Апперк. 5.03.2017) [7, с. 98].

Ознакою, що характеризує цей процес, є потрапляння нових іншомовних слів та активне їх засвоєння мовою-реципієнта. Серед запозичень найпоширенішими є лексеми з англійської мови. Мовне входження таких лексичних одиниць здійснюється завдяки розвиненому інформаційному суспільству.

Продовжується вивчення структурно-семантичних особливостей різноманітних утворень. Так у статті О. Карабути «Структурно-семантична характеристика назв сучасних музичних стилів із компонентом рок» розглядається особливості будови та значення найменувань популярних

сьогодні музичних стилів, оснований на лексичному запозиченому компоненті *рок*. Авторка зазначає, що «функціювання таких назв проілюстровано медіатекстами, а кодифікацію тлумачень аналізованих одиниць підтверджує онлайн-версія «Словника-довідника музичних термінів», оскільки похідні сучасні назви є вузькофаховими, тому не подані в тлумачних словниках [6, с. 64].

Роботам такого типу властивий симбіоз поєднання двох мовних рівнів словотвірного та семантичного. Так, В. Олексенко у своїй праці «Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери» з'ясовує лексичне значення та особливості словотвірних компонентів нових слів і термінів на позначення культурно-мистецької сфери діяльності, що засвоїлися мовою [25].

Отже, як граматична, так і лексична системи сучасної української мови динамічно розвивається, відповідаючи на виклики часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

1. Гайдученко Г. М. Особливості стилістичного синтаксису п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло». Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. Херсон, 2017. Випуск 30. С.41-45.
2. Гайдученко Г. М. Мовна варіативність на різних етапах історичного розвитку. *Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції* (15 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С.32-33.
3. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? *Українська мова*. 2013. № 2. С. 3-11.
4. Горпинич В. О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія. Київ: Вища школа, 1999. 207 с.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / [за ред. С. Я. Єрмоленко]. Київ: Либідь, 2001. 224 с.
6. Карабута О. П. Структурно-семантична характеристика назв сучасних музичних стилів із компонентом рок. *Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції* (15 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С.64-65.
7. Карабута О. П., Касьяненко В. Д. Структурні особливості та словотворчий потенціал запозичень з англійської мови у засобах масової інформації. Актуальні питання розвитку філологічних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 27-28 березня 2020 року. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. С.96-10.
8. Карпіловська Є. Зміни в структурі сучасної української мови та

можливості їх моделювання. *Українська мова*. 2011. № 2. С. 3-18

9. Клименко Н. Ф. Складне слово. *Українська мова. Енциклопедія* / [редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін.]. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2000. С. 555-556.

10. Клименко Н. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. К., 1984. 286 с.

11. Клименко Н. Ф. Як народжується слово: наук.-попул. видання. Київ: Радянська школа, 1991. 288 с.

12. Клименко Н. Ф., Карпіловська Е. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі. Київ: Вид. дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.

13. Климович С. М. Диференціація аброморфем за співвіднесеністю з базовим словосполученням. Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. 2018. Випуск 34. Херс. держ. ун-т. Херсон: ХДУ. С.15-18.

14. Kořenský J. Metodologické problémy zkoumání proměn současných slovanských jazyků. *Jazykovedný časopis*. 1998. № 49/1-2. S. 27-33.

15. Коць Т. А. Публіцистичний стиль в українській літературній мові кінця ХІХ – початку ХХІ ст.: нормативно-аксіологічний аспект: *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук* Київ: Інститут української мови. 2019. 455с.

16. Леута О.І. Проблема значення мовних одиниць у сучасній лінгвістичній парадигмі. *Філологічні студії*. Вип. 13. С.122-128.

17. Мандич Т. М. Метафора як засіб національної ідентифікації у спортивних коментарях. Proceedings of the III International scientific and practical conference “Scientific research priorities: theoretical and practical value”, 27th-30th of November 2018, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Nowy Sącz, Poland. С.137-138.

- 18.Мандич Т. М. Словник коментаторського мовлення: 1000 слів / наук. ред. О. Карабута. Херсон: ХДУ. 2020. 112 с.
- 19.Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011.196 с.
- 20.Мельничук О. С. Розвиток мови як реальної системи. *Мовознавство*. 1981. № 2. С. 22-34.
- 21.Олексенко В. П. «ИНГОВІ» утворення на позначення лексико-семантичної групи «СПОРТ» у сучасній українській мові». Матеріали І Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі». Одеса, 2020. 366. С. 99-103.
22. Олексенко В.П. Метафоричні конструкти Василя Стуса. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Одеса, 2017. Випуск 31. С.70-76.
23. Олексенко В.П. Словотвірний потенціал англізма медіа в українській мові. Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». *Збірник наукових праць*. Херсон, 2018. Випуск 31. С.117-127.
24. Олексенко В. П. Словотворчі засоби мовної категоризації світу. Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». *Збірник наукових праць*. Херсон, 2018. Випуск 34. С.26-35.
- 25.Олексенко В. П. Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери. Записки з українського мовознавства: Випуск 28.: *Зб. наук. праць Opera in linguistica ukrainiana: Fascicullum 28* / Головний ред. Ж. В. Краснобаєва-Чорна. Одеса: «ПолиПринт», 2021. 380 с. С. 149-168.
- 26.Олексенко В. П., Омельчук Ю. О. Типологія *nomina actionis* з інтернаціональним компонентом –инг у сучасній українській мові. Українське слово в гуманітарних дискурсах деіндустріальної епохи. *Monografia zbiorowa/ - Siedlce: Wydawnictwo Naukowe IKRiBL*, 2020. С.47-80.

27. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації). Київ: Вид. центр КНЛУ, 2003. 188 с.

28. Тихоша В. І. Складне речення в ідіостилі Василя Шкляра (на матеріалі роману «Маруся»). Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. Херсон, 2018. Випуск 31. С. 177-182.

29. Тихоша В.І. Структурні особливості порівнянь у творах поетів Херсонщини. Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-ї Міжнародної науково-практичної конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. Баку –Ужгород – Дрогобич: Посвіт, 2017. С.364-367.

30. Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова. Довідник. Київ: Либідь, 1996. 320 с.

31. S. Formanova, O. Matuzkova, T. Yablonska, V. Oleksenko, E. Boieva, S. Dmytriev. Demonolexis in M. Gogol's works: philosophical and linguocultural perspectives. *Wisdom*, 3 (16), Yerevan, 2020. (С. 172-187).

РОЗДІЛ 2

ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНОМУ ЛАДІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

2.1. Лексико-семантичні трансформації як спосіб поповнення словникового складу

Мова як суспільне явище є віддзеркалення позамовного середовища. Вона розвивається на всіх рівнях, особливо це відчутно на семантичному рівні, оскільки лексична система є рухливою, динамічною, такою, що постійно реагує на зміни як у житті людей, так і на зміни у суспільстві. Це призводять до трансформації лексичного значення слова шляхом лексико-семантичних процесів, до значеннєвих зрушень у структурі слова, до появи нових (неологізмів) лексичних одиниць.

Найкраще ці проблеми висвітлюються на лексико-семантичному рівні. Лексика сучасної української мови початку XXI сторіччя фіксує значну кількість нових лексем, для яких властивий процес адаптації лексичної системи до нових вимог функціонування у суспільстві, що є на сьогодні вже не стільки технічним, а інформаційним, і все це пов'язано із розвитком науки, техніки, промисловості, культури.

Лексико-семантичні процеси в літературній мові розглядалися різними дослідниками: С. Єрмоленко, М. Кочерган, Е. Кузнєцова, Л. Мацько, В. Русанівський, О. Стишов, О. Тараненко, О. Федик та інші. Лексична система української мови, її суть, на думку М. Кочергана, є: «1) у вивідності одних лексичних одиниць з інших, тобто у можливості тлумачення будь-якого слова іншими словами тієї самої мови; 2) у можливості опису всіх лексичних одиниць за допомогою обмеженого числа елементів – семантично найважливіших слів...; 3) у системності й упорядкованості зафіксованого в лексиці об'єктивного світу» [22, с. 282].

Не можна не погодитися з міркуваннями Л. Мацько, що «внутрішнім стимулом розвитку лексико-семантичної системи, особливо у період значного розширення інформаційного пласту, є “закон мовної економії”». Його роль виявляється у тому, що в процесі мовленнєвої практики відбувається відбір найбільш раціональних засобів мовного спілкування» [30, с. 204]. Вона стверджує: «Повернення до словника української мови тих її елементів, які силоміць були вилучені з норми, допоможе нам відтворити і поповнити національний образ нашої мови на всіх її структурних рівнях завдяки приведенню у відповідність з етнічною природою української мови її літературних норм» [29, с. 15].

Семантичну деривацію як складний процес, що регулює утворення слів із новим значенням і є результатом зміни семантики слова, тобто зміни її структури, розглядали в своїх працях Є. Карпіловська, М. Кочерган, В. Манакін, Л. Паламарчук, О. Стишов, О. Тараненко та інші.

Уперше лексико-семантичний спосіб словотворення розглянув Л. Щерба у 1928 році.

Дериватолог В. Горпинич розуміє цей спосіб словотвору, як такий «при якому звукова оболонка твірного слова залишається незмінною, але слово набуває нового значення і стає похідним: встигати 1 («не запізнюватися», недоконаний вид до встигнути) – встигати 2 («добре вчитися»); крило 1 (птаха) – крило 2 (літака) – крило 3 (будинку). Акт семантичного словотворення зводиться до переходу семени слова в окреме слово [9, с. 131].

На думку М. Плющ, «лексико-семантичний словотвір – це розщеплення багатозначного слова і поступове утворення омонімів. Наприклад, слова перо (знаряддя для писання), супутник (апарат, запущений на орбіту планети) мотивуються давно відомими словами: перо (гусяче), супутник (людина, яка йде поряд у житті). Словотвірне значення цих похідних слів виражається в контексті через співвідношення омонімії (перо –

пір'я, перо – знаряддя для писання; супутник – людина, супутник – апарат) [36, с. 33-34].

Думку М. Плющ можна проілюструвати науковою розробкою членів кафедри доценткою О. Карабутою та аспіранткою Т. Мандич [11., с. 221-240], у якій розглянуто, проаналізовано та проілюстровано семантико-стилістичні особливості зоологічної лексики у спортивному українському дискурсі. Автори стверджують, що «Журналісти, коментатори, діячі спорту або вболівальники, які є авторами тих чи тих висловлювань із зоологічним компонентом, продукують мовні засоби на підставі асоціацій зі світом тварин, який за поведінковою моделлю, характеристикою представників, зовнішніми показниками нагадує процес змагання, спортсменів, взаємодію в команді та інші спортивні поняття» [11, с. 221].

Лексична система будь-якої мови реагує на різноманітні перетворення. Це є свідомим етапом розвитку мови, що «відбувається шляхом зміни соціальної функції лінгвемі й цілеспрямованого пристосування її до функціонального навантаження в суспільстві» [4, с. 316]. Як для розвитку суспільства, так і для розвитку мову характерні певні закономірності. «Джерелом еволюції є ті суперечності, які виникають у системі через невідповідність між значенням слова (сукупністю його семем) і його значимістю (синтагматичними можливостями), а внаслідок цього через постійне напруження рівноваги її компонентів», – стверджує В. Русанівський [43, с. 62].

Семантична деривація розглядається як регулятор визначення багатозначності лексичних одиниць. Існує твердження, що «семантична деривація відрізняється від словотворення лише тим, що не потребує формальних показників. Адже одне і те саме семантичне відношення може бути в одній мові словотворенням, а в іншій – семантичною деривацією [35, с.148].

Ми можемо стверджувати, що утворені на основі семантичної деривації слова, виникають шляхом термінологізації загальноживаної

лексики та вторинної термінологізації (тобто перенесення готового терміна з однієї галузі в іншу з повним або частковим переосмисленням), оскільки термінологічна система будь-якої розвиненої мови є найактивнішою ланкою появи нових слів та нових лексико-семантичних варіантів.

Семантична неологізація як спосіб розвитку лексичного складу літературної мови знаходить своє відображення через зміни в соціумі. На це неодноразово вказує академік В. Русанівський: «Функції мови активно впливають на її структуру і багато в чому визначають напрям мовного розвитку. ...Мова – явище соціальне, безпосередньо залежне від тих різних суспільних обставин, у яких перебуває її носій – народ» [42, с. 5].

Набуття Україною незалежності, розвитку нових політичних, економічних, наукових і культурних відносин вплинули на нове трактування мовної картини світу в українській мові.

Семантична неологізація вивчається такими вченими, як М. Кочерган, Д. Мазурик, І. Самойлова, О. Стишов, О. Тараненко та інші.

Семантична неологізація пов'язана, на думку Л. Струганець, із тим, що «зміна словника – цілком природний рух у мові. Нові реалії потребують своїх найменувань. Неологізм – це слово, а також його окреме значення, вислів, які з'явилися в мові на сучасному етапі її розвитку і новизна яких усвідомлюється мовцями (загальнономвні неологізми) або були вжиті тільки в якомусь акті мовлення, тексті чи мові певного автора (стилістичні, або індивідуально-авторські, неологізми) [46, с. 27].

Наукове поняття «лексичні інновації» означає складне поняття, що пов'язане «з динамікою лінгвальних процесів». Причиною появи таких утворень О. Стишов вважає фактори, як «екстралінгвальні (демократизація суспільного життя; послаблення цензури і самоцензури; державний статус української мови; зміни в соціальній структурі суспільства; задоволення практичних потреб мовців; поширення моди на певні мовні форми; пошуки нових експресивних засобів вираження) та інтралінгвальні (системність мови; тенденції до ускладнення її структури, інтеграція і диференціація

мовних елементів; принцип економії мовної енергії, лінгвальних засобів; надання переваги експресивним мовним формам тощо) чинники [44, с.9].

Н. Стратулат стверджує: «Аналізуючи причини появи нових значень слів, ми спираємося на поняття семантичної структури слова, що є однією з внутрішньомовних засад для формування нових лексичних значень. Вивчення смислових модифікацій на основі компонентного аналізу являє собою опис елементів єдиного семантичного цілого: зіставлення вихідного й похідного значень, виявлення мінімальних складників семантики слова, визначення динаміки сем, причин та шляхів трансформації смислових компонентів слова» [45, с.71].

Крім семантичної неологізації, що є найпоширенішою, виокремлюють ще метафоризацію, термінологізацію та детермінологізацію.

Явищу метафоризації властиві семантичні перетворення вже відомих лексичних одиниць на позначення об'єктів, предметів навколишньої дійсності, порівнюючи їх з іншими об'єктами та предметами за подібністю властивостей, ознак, рис, форм тощо. Слово, утворене таким способом, набуває нового стилістичного функціонування, супроводжуючись емоційно-експресивною характеристикою. Основою такого переносного значення є образність, оцінність та емоційно-експресивний компонент. Як правило, лексеми утворені таким способом, способом метафоризації, змінюють свою стилістичну характеристику: загальноживані компоненти набувають статусу розмовних, іронічних, жаргонних та інших одиниць. Наприклад, у статті аспірантки кафедри Т. Мандич «Метафорична вербалізація концепту баскетбол» аналізується лексико-стилістичні особливостей сучасного українськомовного спортивного медіадискурсу. Метафоричні утворення, що стосуються концепту БАСКЕТБОЛ, авторкою розподілені за чотирма типами відповідно до змістової диференціації: антропоморфного, артефактного, соціоморфного та приро-доморфного. Кожний тип ілюструється відібраними моделями за асоціаціями чи подібністю на основі визначеного концепту-джерела. Такий процес спричинив семантичне

зрушення, вказуючи на механізм метафоризації через корелятивну пару концент-джерело – концепт-ціль [24, с. 17-21].

Поряд з метафоризацією, що є специфічним семантичним процесом, яскраво функціонує таке явище, як термінологізація. Це функціональне розширення лексичного значення термінів і перехід їх до активного загальноживаного словника літературної мови. Вона спричинена технічним розвитком суспільства, що неухильно повпливав на формування великої кількості нових понять та їх найменувань. Різноманітні мовні терміносистеми характеризуються динамічними процесами поповнення новими найменуваннями, що утворилися способом термінологізації (процес переходу загальноживаної лексики в терміни) та детермінологізації (перехід термінологічної лексики в загальноживану або з однієї терміносистеми до іншої).

Щодо запозичених слів, що ввійшли до лексичного складу сучасної української літературної мови та закріпилися в мовному вжитку, розглянуто глутоніми, які функціують в інтернет-просторі, зберігаючи національний колорит мови-донора і водночас часто потребуючи додаткового роз'яснення лексичного значення у зв'язку з вузькою тематикою, що спрямована на власну цільову аудиторію. З одного боку, екзотичність вербалізованих кулінарних понять сприяє реалізації культурологічної функції, оскільки відбиває реалії різних країн світу, а з іншого боку, адаптація до особливостей української мови призводить до регулярного вживання глутонічної лексики, гармонійно вводячи такі мовні одиниці до українськомовного сегменту інформаційного простору. Крім того, видається

доцільним укладання спеціальних словників, доступних і в режимі “онлайн”. Це ж актуально й для мистецької фахової лексики.

Функціонування лексем у текстах мистецької тематики простежено з огляду на популярність музики. До прикладу, в інтернет-просторі актуалізовані назви сучасних стилів виконання, що не кодифіковані в тлумачних словниках і для реципієнтів, які не заглиблені в порушену тему,

можуть мати незрозуміле значення. Тексти, присвячені темі культури, демонструють продуктивність утворення неологізмів, зокрема тих складних найменувань, до складу яких увійшли частини-англізми арт-, поп-, рок-, топ-, оу-. На прикладі компонента арт- (синонімічний основам худож-, худ- (художній) або мистецьк- (мистецький)) простежено активність утворення поєднань на позначення: осіб; представників мистецьких угруповань, зібрань, спільнот; предметної дії, діяльності, процесу, стану та його наслідку, результату; місця; послуг; назв ЗАТ/ТОВ (агентств / агенцій, компаній, майстерень, фірм), сучасних мистецьких течій, напрямів, стилів. Відзначено й зростання кількості новотворів із частиною топ-, що поки не кодифіковані в лексикографічних джерелах, однак активно функціонують у текстах для позначення найвищої якості. У мові масмедіа також простежено часте використання лексем із препозиційним компонентом поп- та компонентами рок- і шоу-, що можуть поєднуватися зі словами як пре- та і постпозиційно.

У результаті проведених досліджень також з'ясовано, що лексико-семантичні зміни у структурі сучасної української мови надактивно виявляються в текстах спортивної тематики. Чільне місце у процесі збагачення словникового складу відведено метафоризації, яка надає слову нового лексико-семантичного варіанту. Такі засоби вторинної номінації реалізують і лінгвокультурний потенціал, оскільки вербалізують традиційні елементи української культури, тим самим додаючи тексту народної самобутності та національного колориту. Так, у праці висвітлено актуалізацію у спортивному медіапросторі лексем, пов'язаних із господарством, побутом, домом, що в новому контексті трансформують своє значення, стаючи засобами національної ідентифікації.

Активне тяжіння до змін на лексичному рівні можна підтвердити тією продуктивністю, з якою у цих процесах бере участь окрема група лексики. Наприклад, із текстами спортивної тематики вдало інтегрується зоологічна лексика, що в нових контекстах втрачає своє словникове значення і починає

виконувати не стільки номінативну, скільки символічну функцію (проаналізовано понад 80 варіантів уживань). Так, виявлено, що зоологічна лексика:

- є компонентом спортивних власних назв (до складу одно- та двокомпонентних командонімів увішли назви ссавців (бикових, гризунів, китоподібних, котячих, ластоногих, приматів, псячих, рукокрилих), плазунів, риб, птахів (крукових, сивкових, соколових, яструбових));
- термінологізується внаслідок попередньої метафоризації вихідного зоологічного терміна (на позначення спортивних снарядів й інвентаря, технічних прийомів і вправ, організації змагань);
- бере участь у формуванні спортивних жаргонізмів (найменування осіб, команд або їх окремих гравців, спортивного знаряддя та екіпірування);
- метафоризується та входить до складу перифразів, особливо у мовленні спортивних коментаторів.

Набуття низкою слів або словосполучень нового значення відносно називання осіб, як правило, відомих своїми досягненнями й таких, які виступають символами успішної України (на прикладі спортсменів — олімпійських чемпіонів та чемпіонів світу), сприяє формуванню персонального бренду позначуваної особи та подальшого асоціювання саме із закріпленим образом. У такому процесі часто беруть участь і словотвірні форманти, однак зафіксовано й низку мовних одиниць, утворених неморфологічним способом.

Отже, здійснено аналіз найновіших змін у лексичній системі, що відбуваються в усіх сферах уживання – художніх текстах, мистецькому дискурсі, засобах масової комунікації, соціальному просторі. Важливе значення відведено тому, що лексику проаналізовано не лише в ракурсі семантичних процесів та їх наслідків як суто мовних одиниць, а й у національному контексті: і з погляду внутрішнього розвитку самобутніх елементів, і з погляду зовнішнього збагачення запозиченими лексичними одиницями.

2.2. Лінгвостилістичні особливості публіцистичного тексту

Лінгвостилістичні особливості публіцистики, стилю періодики, масмедіа є однією із центральних у сучасному лінгвоаналізі.

Тематичний діапазон публіцистичного стилю різноманітний: політичне, релігійне, економічне, культурно-побутове життя суспільства (не випадково публіцистику називають «літописом сучасності»), оскільки медіа міцно увійшли у повсякденне життя людини і стали засобом неабиякого впливу на суспільну свідомість, швидко реагують на зміни у мові, відображають їх, формують естетичні смаки та оцінки.

У лінгвістичній літературі публіцистичний стиль витлумачують як інформаційно зорієнтований різновид інституційного дискурсу, що реалізується через засоби масової комунікації і передбачає свідому та безпосередньо виражену авторську актуалізовану позицію.

Тексти сучасної української преси, зокрема газет, становлять особливу сферу для функціонування мови, в якій відбуваються процеси, що не тільки відбивають мовленнєву ситуацію взагалі, а й впливають на структуру лексичної системи мови. Внаслідок цього мову використовують як засіб впливу, що має загальні системні та специфічні текстові характеристики [39, с. 98-103].

Соціальна значущість періодики, радіо, телебачення – основних засобів масової комунікації – у сучасному світі визначає актуальність вивчення мовних питань масової комунікації, що визначає одне з провідних місць за об'ємом, активності та регулярності використання мови, універсальності тематики, адже публіцистика покликана бути активним свідком усього, що відбувається у суспільстві, створювати суспільну думку, переконувати, впливати, пропагувати думки.

Медійна сфера, безумовно пов'язана з процесом комунікації, у цивілізованому суспільстві виконує кілька важливих функцій – передусім збирати, зберігати, передавати, поширювати інформацію. Очевидним на

сьогодні є той факт, що преса як один із видів засобів масової інформації, зазнає стрімкого розвитку з огляду на тісний зв'язок із суспільством, що миттєво реагує на злободенні події та проблеми громадськості, а також усі сфери життя в Україні та й у всьому світі загалом, що спричинює постійно нові мовні пошуки їх авторів. Що стосується безпосередньо медійних текстів (статті, блоги, ревію, інтерв'ю тощо), то беззаперечним є факт привернення уваги читачів, досягнення експресивності та формування бажаного висновку після прочитаного/побаченого є саме мовні засоби. А відтак поява у мові сучасних українських газет та журналів великої кількості словотвірних номінацій, що згодом поповнюють словниковий склад мови, викликає посилене зацікавлення серед мовознавців [38, с. 331].

Індивідуально-авторські слова в публіцистиці початку XXI сторіччя відображають бачення та оцінку суспільством явищ оточуючого середовища. Мовне новаторство проявляє потенційні можливості мови, розвиває мовну систему, приваблює носіїв мови своєю новизною та експресивністю. У цьому виявляється сила впливу публіцистичного стилю. Досліджуючи публіцистичні тексти останніх десятиріч, помітним є «масове вторгнення» розмовної лексики та різноманітних видів її реалізації.

Синтаксична будова публіцистичного тексту передбачає синтез нейтрально-стилістичних та експресивно-емоційних елементів. Сучасні дослідження доводять, що «граматичні вподобання сучасного суспільства найповніше, найоб'єктивніше, найяскравіше віддзеркалює мова преси, яка на сьогодні зазнала істотних змін, спричинених формуванням нових суспільно-економічних умов життя народу й держави і є осередком усіх мовних інновацій, а найбільше синтаксичних» [8, с. 3].

Зростання об'єму та швидкості інформаційного потоку нових лексичних одиниць у публіцистичному стилі, компресія інформації та необхідність максимального насичення компактно вираженої інформації призводить до економії мовного простору. Одним із таких питань висвітлено у статті В. Олексенка, який аналізує структурну та семантичну організацію

односкладних речень у рекламному тексті, встановлює диференційні ознаки рекламної комунікації й описує особливості вживання односкладних речень, що значно економить обсяг публіцистичного тексту, водночас з'ясовує прагмалінгвістичні особливості рекламних текстів. В. Олексенко визначає структурні, семантичні та функційні особливості досліджуваних одиниць, зазначаючи, що «реklamний текст характеризується завершеністю вербальної організації й становить собою складне композиційне утворення, мовленнєвий твір, головними функціями якого є інформування, мотивування. Спонування до виконання пропонованої дії. Вивчення синтаксичних особливостей реклами у структурному та семантичному аспектах дає змогу встановити взаємозв'язок формальних синтаксичних структур із тими синтаксичними значеннями, які вони передають, простежуючи комунікативно-прагматичну спрямованість рекламного тексту» [33, с. 114].

Тексти ЗМІ, зокрема газет, становлять особливу сферу для функціонування мови, у якій відбуваються процеси, що не тільки відбивають мовленнєву ситуацію взагалі, а й впливають на структуру мовної системи. Внаслідок цього мову використовують як засіб впливу, що має загальні системні та специфічні текстові характеристики. Поєднання цих характеристик зумовлює виконання мовою газет пізнавальної, інформативної, регулятивної та інших функцій [40, с. 6-7].

Українська публіцистичний стиль протягом тривалого періоду поповнювався не тільки запозиченими словами, а й компонентами іншомовних слів. Статус іншомовних препозитивних і постпозитивних одиниць у свій час описали Н. Авілова, В. Акуленко, О. Безпояско, В. Горпинич, К. Городенська, В. Григор'єв, Є. Карпіловська, Н. Клименко, І. Кочан, Н. Титаренко, О. Стишов та інші. Але єдиної думки щодо визначення статусу іншомовних компонентів і досі немає. У своєму дослідженні В. Олексенко відзначає, що «спостереження над мовою сучасних ЗМІ засвідчують поповнення лексичного складу мови префіксальними інноваціями, кількісне зростання яких пов'язане передусім із чинниками

екстралінгвального характеру, пошуками нових номінативних та експресивних одиниць. Значна кількість лексичних інновацій утворена за допомогою іншомовних препозитивних морфем. Адаптувавшись до національної системи словотвору, ці запозичені компоненти породили чимало новотворів як на базі переважно іншомовних основ, так і власне українських» [32, с. 42-55]. Новітні публіцистичні тексти та спеціальні неологічні словники вже засвідчили цілу низку нових потенційних слів у публіцистичному стилі. Іншомовні компоненти в наш час виявляють високу продуктивність, однак процес їх морфологізації ще не завершений. Тому слова, що мають у складі ці елементи, Л. Азарова, Г. Кухарчук [1, с. 29] пропонують уважати композитами, що перетворилися у прості слова.

На сучасному етапі розвитку функціональної стилістики існує декілька напрямів у дослідженні публіцистичного стилю. Активно вивчається специфіка реалізації у літературній мові публіцистичного тексту, його стилістико-мовленнєва системність, прагматичні спрямованість на адресата, семантичні параметри публіцистичного стилю тощо.

Лінгвостилістична специфіка публіцистичного стилю полягає у єдності інформаційної функції та функції впливу, необмеженій «тематичній свободі», постійно урізноманітненій різножанровості, поєднанні експресії та стандарту. При цьому мова і стиль масової комунікації розглядаються у нормативному, культурологічному та соціолінгвістичному аспектах. Комплексне дослідження публіцистичного стилю, поєднання окремих результатів досліджень, зіставлення різних точок зору – все це складає необхідну умову для створення рельєфної картини сучасної публіцистики.

Загалом бачимо, що газетна лексика не є однорідною. Публіцистичний стиль є одночасно і стійким і рухомим, адже в ньому спостерігаємо велику кількість ситуаційних слів, слів-«одноденок», що існують лише у відповідному контексті. Специфічний характер у публіцистичних текстах мають складні інновації, що слугують своєрідним регулятором прагматичного потенціалу газетного тексту, серед яких творення похідних

неолексем з абревіатурою VIP у публіцистичному стилі, що в останні двох десятиріч освоюється словотвірною системою української мови дослідив у своїй праці В. Олексенко «Неолексеми з компонентом VIP у сучасній українській мові» [32, с. 42-55], у якій автор дає оцінку таким утворенням у публіцистичному стилі відповідно до норм української літературної мови, встановлює дериваційний потенціал неолексем із компонентом VIP та їхню лексико-семантичну типологію. Такі типи неолексем утворюють особливий тип експресії, що залежить від способу його творення.

Отже, дослідження мови публіцистичного стилю відображає сучасні словотвірні процеси, що знаходять своє відображення у газетних текстах, призводять до змін у словотвірній та лексичній системах мови, що відображають соціальні процеси та зміни в суспільній свідомості. Функціонування неолексем у газетно-публіцистичному стилі відображає складний процес реалізації потенційних новотворів, адже сучасна людина живе в умовах постійного мовного впливу. Сучасна газетно-журнальна комунікація є об'єктом дослідження нових слів та виразів, що з'являються на потребу часу. Дериваційний «бум» на сучасному етапі розвитку мови зумовлений особливостями функціонування мови початку XXI сторіччя, спостерігаємо помітну демократизацію мовної комунікації, а медіа в свою чергу постійно розширюють діапазон своїх мовних ресурсів.

2.3. Реалізація комунікативно-прагматичного потенціалу лексичних одиниць і граматичних конструкцій у дискурсі

Сучасний етап розвитку мови охарактеризований комунікативно-прагматичним підходом до дослідження лексичних одиниць. Лексичні інноваційні одиниці, крім номінативної, виконують і комунікативно-прагматичну функцію, оскільки на рівні тексту поєднуються усі одиниці з властивими їм функціями та розкриваються у єдиній функції, а відповідно, і у самій сутності мови – комунікації. Особливе місце у лінгвістиці належить

саме дослідженням комунікативних стратегій і тактик, що пов'язано з багатовимірністю і складністю тлумачення цього поняття.

Дослідження елокутивної організації дискурсу дозволяє виявити когнітивно-дискурсивні механізми побудови висловлювання, а також визначити який досягнуто ефект (або ж не досягнуто) у результаті організації тексту.

Предметом дослідження обраного спрямування є комунікативно-прагматичний потенціал мовних засобів та фігур у текстах різноманітної жанрової приналежності.

Метою дослідження є: виявлення комунікативно-прагматичних параметрів сучасного дискурсу; дослідження специфіки реалізації комунікативно значущих лексичних одиниць; виявлення закономірностей продукування лексичних одиниць у жанрових різновидах дискурсу тощо.

Комунікативно-прагматичний підхід до аналізу лексичних одиниць на етапі їх функціонування у дискурсі дозволяє з'ясувати природу, структуру, функційно-прагматичне призначення мовних одиниць, визначити їх зображально-виражальне значення.

Оскільки, завданням дискурсивної лінгвістики є дослідження мови «в дії», в процесі організації, оброблення інформації, відповідно дискурсивний підхід до дослідження є досить актуальним. Концептуальною основою нашого дослідження є розуміння дискурсу як явища, у формуванні якого задіяні лінгвістичні, когнітивні, прагматичні, соціокультурні механізми.

Вивчення мови в її динаміці, у русі від загального коду у формі узуальних знаків до їх реалізації в умовах конкретних комунікативно-прагматичних ситуацій, від системи номінативних засобів до функціонування їх у мовленні уможливорює глибше проникнення в її системність, адже пізнати мову поза її функціонуванням неможливо, - зазначає Ж. Колоїз [20, с. 5].

Розмежовуючи поняття «функція мови» та «функція мовної одиниці» у межах функційного підходу до дослідження складних слів, ми зосереджуємо

увагу на понятті «функція лексичної одиниці», під яким розуміємо здатність мовних одиниць до виконання ними певного завдання та реалізацію цієї здатності, тобто потенціал і результат, мету функціонування.

За Ф. Бацевичем виділяємо такі функційні типи мовних одиниць:

- репрезентативна (відображувально-номінативна) – найбільш загальна та важлива функція, що виконується усіма основними одиницями мови;
- синтаксична – функція членів речення та комунікативних частин висловлювання;
- конструктивна – функція морфологічна, словотвірна, формо- та фразоутворююча, узгоджувальна тощо;
- функція стилістичної маркованості стилістичних шарів лексики [2, с. 15].

Серед наукових лінгвістичних досліджень все частіше на перший план виходить прагматична функція та функція переконання.

Прагматична функція, за влучним спостереженням Т. Космеди, «пояснює вагомість слова, його оцінку, емоційну, експресивну значущість у тексті» [21, с. 129].

Комунікативна ефективність текстів, що репрезентують дискурс визначається елокутивною організацією, що полягає в оформленні думки, виборі стилю, жанру, мовних засобів відповідно до комунікативного наміру автора.

В межах нашого дослідження нас цікавить комунікативно-прагматична мотивація лексичних одиниць і граматичних конструкцій у дискурсі.

Розгляд актуальних змін щодо складних лексем в українському газетному дискурсі, спричинені новими соціальними умовами існування в період пандемії, досліджено у статті аспірантки О. Попкової «Комунікативно-прагматичний потенціал складних слів періоду пандемії (на матеріалі українських газетних текстів)» [37]. У праці зокрема і зосереджена увага на виникненні та функціонуванні лексем *Covid* і *коронавірус*,

проаналізовано тематичний діапазон та відповідний комунікативно-прагматичний потенціал складних інновацій, пов'язаних із висвітленням питань про Covid-19 (на матеріалі українських газетних текстів); схарактеризовано динаміку вживання складних слів у газетних текстах; проаналізовано лексико-семантичні особливості вживання та прагматичний потенціал лексем, систематизовано корпус складних новотворів за тематичним принципом, пов'язаним із коронавірусною тематикою.

Проте, влучним вважаємо зауваження К. Городенської, що вказані одиниці «деформують системно зумовлену граматичну норму української літературної мови виражати атрибутивність за допомогою прикметника – спеціалізованого засобу реалізації ознаковості та обмежують відіменникове творення прикметників, що дає підстави констатувати їхній деструктивний вплив на українське прикметникове словотворення» [7, с. 4]. Зважаючи на це, в досліджуваних прикладах складних інновацій бажаним було б уживання спільнокореневих ад'єктивних лексем *коронавірусний* або *ковідний*, напр.: *ковідна/коронавірусна лікарня, ковідний/коронавірусний хворий* тощо.

З'ясуванню комунікативних стратегій і тактик okazіональних складних слів, аналізуванню прагматичних особливостей значень okazіональних складних слів у заголовкових комплексах газетних видань початку ХХІ сторіччя присвячено дослідження «Семантика і прагматика okazіональних складних слів у заголовках сучасних українських газетних видань» у якому виявлено як складні лексичні одиниці є влучним засобом реалізації прагматичної інтенції автора. Для реалізації комунікативної інтенції мовець серед широкого кола наявних у мові засобів обирає ті, що максимально відповідають його мотивам, стратегіям і тактикам [3, с. 27].

Якщо, наприклад, у ХХ сторіччі вживання okazіоналізмів у заголовках було одиничним явищем, то на початку 2000-х рр. okazіональні складні одиниці все частіше стають семантичними індикаторами змісту газетних текстів, використаних у якості ключових або заголовкових [40]. У ході виявлення комунікативно-прагматичних можливостей словотвірної природи

складних лексем, першочергово необхідно врахувати комунікативну інтенцію (мету) автора, відповідно до якої виявити комунікативні стратегії і тактики вживання оказіональних складних слів у газетному дискурсі початку ХХІ сторіччя, реалізованих не ізольовано від зовнішніх чинників, а в аспекті соціальних контекстів.

Значення й особливості словотвірного освоєння нових слів і термінів їх комунікативно-прагматичного потенціалу на позначення культурно-мистецької галузі, що постали в сучасній українській літературній мові на початку ХХІ сторіччя, проаналізовано у праці В. Олексенка [31, с. 149-168]. У якій визначено місце лексичних інновацій у складі української мови, схарактеризовано основні етапи адаптації та структурно-семантичні, комунікативні особливості слів і термінів на позначення культурно-мистецької галузі; з'ясовано чинники творення неолексем та входження їх до лексико-семантичної системи української мови, що поповнюють відповідну лексико-семантичну групу новими лексемами; виявлено чинники словотвірної активності неолексем; доведено, що однією з причин проблеми кваліфікації та правопису неолексем із твірними основами-англізмами є неосвоєність інновацій граматичною системою української мови.

Розширюючи сфери свого функціонування, українська мова потребує використання номінативних одиниць, які б уточнювали, деталізували, конкретизували поняття як у термінології, так і в загальноповжитій сфері. Поглиблення процесів наукового пізнання дійсності сприяє появі мовних засобів, покликаних адекватно відбивати нові грані наукового пошуку [4, с. 101].

Збагачення словникового складу мови лексичними інноваціями закладає основу для нового її унормування, впорядкування, систематизації і веде до перебудови семантичних відношень у лексичній системі мови загалом. Потужним засобом збагачення словникового складу неолексемами є запозичені основи, що у своїй більшості і мають комунікативний потенціал. Вони слугують для утворення похідних, що наповнюють лексичну систему

мови новими одиницями, важливими для з'ясування характеру суспільних змін, відображених у мові. Неолексеми, утворені за допомогою препозитивних компонентів-англізмів виявляють спеціалізацію, деталізацію базових понять [31, с. 149-168].

Комунікативний та словотвірний потенціал препозитивів квантитативно-оцінної семантики мікро- та макро- у складі української лексики описано у праці В. Олексенка «Функціонування і словотвірний потенціал препозитивів квантитативно-оцінної семантики мікро-, макро- в українській мові», у якій на прикладі окремих лексем з'ясовано особливості пристосування їх до словотвірної системи української мови та участь у словотвірних процесах.

Серед препозитивних елементів, що за останні півстоліття набули значної словотвірної активності, виділяють групу префіксоїдів квантитативної семантики: макро-, мікро- що характеризуються значною абстрагованістю значення. Свого часу мовознавці чимало уваги приділили статусу таких словоелементів, дослідженню ступеня їх словотвірної активності [5, с. 5]. На думку К. Городенської, іншомовні елементи з кількісно-оцінним значенням мають найвищий ступінь префіксоїдності через їх здатність до десемантизації [8, с. 41].

Проникнення в сучасну українську мову значної кількості чужомовних запозичень, особливості функціонування та засвоєння їх системою мови, їхня словотвірна активність зумовлює всебічне вивчення таких мовних одиниць. Міру входження інновацій до мовної системи та продуктів їх реалізації, усних і письмових текстів, визначає спектр тих відношень, у яких така лексико-словотвірна номінація-нововведення перебуває з уже наявними одиницями в системі мови та в тексті, і, ширше, в певній комунікативній ситуації загалом [34, с. 118].

Словотвірний та комунікативний потенціал англiзма **медіа** виявлено й проаналізовано у праці В. Олексенка «Словотвірний потенціал англiзма МЕДІА в українській мові». Лексико-семантичні особливості неолексем із

англізмом медіа. На широкому фактичному матеріалі простежено особливості пристосування англiзма медіа як складника нових похідних, аналіз яких демонструє словотвірну продуктивність англiзма медіа в українській мові, адже запозичений на початку ХХ сторіччя англiзм медіа у сучасному українському літературному мовленні тепер широко вживається замість громіздкої словосполуки «засоби масової інформації» чи створеної на її базі аббревіатури ЗМІ, оскільки новотвір, будучи компактним, виявився більш придатним для словотворення.

У працях Н. Клименко [18], Є. Карпіловської [15], Л. Кислюк [16; 17] знайшло всебічне обґрунтування поняття словотвірного потенціалу слова, певних засобів його творення, зокрема нових словотворчих ресурсів. Ю. Романюк трактує словотвірний потенціал «не лише як саму здатність певної мовної одиниці брати участь у словотворенні, а й як її питому вагу в системі мови, сумарний показник її активності та продуктивності» [41, с. 227]. Словотвірний потенціал, на думку дослідниці, виявляється в активності або пасивності словотворчої одиниці, в її можливості утворити більше або менше назв позамовних об'єктів за допомогою певної словотворчої одиниці [Там само]. Високий словотвірний потенціал, тобто здатність ставати базовим для дериватів, має запозичений іменник медіа, що є синонімом засобів масової інформації.

Отже, активізація процесу творення слів є результатом відображення взаємодії мови, її словотвірної системи з особливостями розвитку і потребами українського суспільства на сучасному етапі [34, с. 124].

У межах дослідження обраної теми НДР науково-педагогічні працівники та аспіранти здійснили низку досліджень, серед яких опубліковані праці у наукометричних базах даних Skopus та Web of Science:

1. S.Formanova, O. Matuzkova, T. Yablonska, V. Oleksenko, E.Boieva, S.Dmytriev. Demonolexis in M. Gogol's works: philosophical and linguocultural perspectives // *Wisdom*, 3 (16). – Yerevan, 2020. – С. 172-187. **(Skopus)**.

2. Maryna Navalna, Nataliia Kostusiak, Tetiana Levchenko, Volodymyr

Oleksenko, Oksana Popkova, Andriy Shyts. EXTRA-LINGUISTIC FACTORS AND TENDENCIES OF ACTIVATION OF MILITARY VOCABULARY IN UKRAINIAN MASS MEDIA // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. Volume 12, Issue 1, Special Issue XXV, 2022. (P 184-189). **(Web of Science)**.

3. Svitlana Shestakova, Olga Zhvava, Oksana Popkova, Inna Berkeshchuk, Nadiia Knight, Oksana Klak. Didactically Relevant Mechanisms of Onym Formation in the Ukrainian Language Today: A Neuropsychological Approach // Revista Românească pentru Educatie Multidimensional. Volume 14, Issue 3, 2022. (P 51-65). **(Web of Science)**.

У межах дисертаційної роботи аспірантка О. Попкова взяла участь у 6-місячному міжнародному стажуванні (у період з 01 червня по 30 листопада 2022 р.) у науково-дослідницькому університеті Leibniz-Zentrum Allgemeine Sprachwissenschaft (ZAS) у Берліні (Німеччина) в межах проекту ERC LeibnizDream з метою підготовки та проектування експериментальних даних для дослідження слов'янських мов (а саме української) серед інших мов світу та дослідження їх семантики, прагматики та комунікативного потенціалу (зокрема реалізації комунікативно-прагматичного потенціалу складних лексичних одиниць у дитячому мовленні).

2.4. Вплив мовних та позамовних чинників на функціонування мовних явищ

Вплив соціально-політичних чинників на розвиток та функціонування мови є визначальним. Особливо це стосується південного регіону, де мовне питання завжди постає гостріше, а зросійщення низки областей призводить до того, що не втрачають актуальність питання популяризації української мови та її закріплення в мовленнєвій практиці з відповідним сприйняттям жителями, зокрема і Херсонщини, як явища природнього, державотвірного та націєцентричного.

За звітній період набрали чинності Закон України “Про функціонування української мови як державної”, Закон України “Про декомунізацію”, дія яких торкнулася кожного чи то в частині змін у міському просторі (перейменування об'єктів), чи то в підвищенні частки вживання української мови в офіційній сфері, ЗМІ тощо, чи то в запровадженні іспиту на рівень володіння державною мовою, що, звичайно, щоразу привертало увагу громадськості до мовного питання, стаючи новими приводами для дискусій, формування опозиційних поглядів щодо всебічної підтримки чи категоричного заперечення таких тенденцій. Відтак, окремі аспекти слід висвітлити й щодо наслідків окреслених процесів на теренах Херсонщини.

У ракурсі соціолінгвістики розглянуто мовні особливості в міському просторі Херсона. Так, С.Мартос та Є.Журавльова проаналізували наслідки Закону про декомунізацію та з'ясували, що в Херсоні перейменовано 104 міські об'єкти, серед яких 80 вулиць, 14 провулків, 4 парки, 2 площі, 2 проїзди, 1 проспект, 1 шосе [27, с. 41].

Автори виявили, що 53% є реабілітованими історичними годонімами дорядянського періоду, які водночас можна диференціювати на годоніми, пов'язані з міським об'єктом (21%); назви людей за певним параметром (17%), з локативною семантикою (15%); ергономічні годоніми (12%); антропонімічні годоніми (12%); теонімічні годоніми (10%); флоронімічні годоніми (5%); темпоральні годоніми (4%); з описом рельєфу місцевості (2%); абстрактні годоніми (2%) [27, с.41].

Проаналізовано і структуру годонімів м. Херсона, унаслідок чого виявлено більше тяжіння до одночлених назв (330 найменувань — 71 %), на противагу яким функціують і багатокомпонентні або багаточленні (134 найменування — 29 %). [26, с. 243-249]. Встановлено, що в міському просторі домінують годоніми-репрезентанти осіб, відтопонімні прикметникові деривати. Зафіксовано відновлення прикметникових годонімів унаслідок дії законів про декомунізацію. Складні структури утворюють поєднання годонімів із нумеративами (зокрема дата, ювілейна

дата, номер військової структури) та словами (ім'я та прізвище або моделі субстантивно-ад'єктивних / субстантивно-субстантивних конструкцій).

Окрему увагу звернено на молодіжний сленг, що побутує в Херсоні [28, с. 82-85.]. Ілюстративний матеріал засвідчив, що переосмисленню підлягають імена, прізвища, прізвиська, псевдоніми постатей масової культури та історичних осіб, літературні герої та елементи фільмів; зафіксовано антономазію в частині переходу власної назви в загальну на підставі звукової подібності чи наявності асоціацій. У шкільному жаргоні виявлено найменування вчителів, що мають локальний характер і переважно пов'язані з конкретною рисою.

Досліджено ергоніми благодійної сфери Херсонщини (найменування організацій, фондів, товариств благодійної сфери), що реалізують номінативну, емоційно-оцінну, естетичну, рекламну та меморіальну функції.

Остання відбиває особливості регіональної історії, представлені увіковіченням імен представників Херсонщини, чия професійна діяльність чи громадська позиція гідні окремого вшанування. У фокусі уваги постаті заслуженого працівника культури України, британського філантропа, головного лікаря Херсонської обласної лікарні, директора Херсонського суднобудівного заводу, призера Олімпійських ігор, малярки-самоучки.

Соціолінгвістичний аналіз сучасного стану української мови полягав і в проведенні опитувань, результати якого стали зрізом поточної мовної ситуації. За участі студентів факультету української й іноземної філології та журналістики проведено соціолінгвістичний детектор та низку анкетувань, завдяки чому виміряно рівень уживання української мови в м. Херсоні та ставлення жителів Херсонщини до мовної ситуації. Це питання стало особливо актуальним у зв'язку із набранням чинності Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

Як показали результати опитування, 96 % повністю згодні, що українська мова є одним із символів державності, для 67 % вона є рідною, однак тільки для 33 % – домінантною у спілкуванні, оскільки більшість

(48 %) все ж виявили свою російськомовність, 14 % вказали суржик, який є особливістю нашого регіону, а 5 % – іншу мову. Дуже показовим був розподіл відповідей на питання, що стосувалося престижності спілкування українською мовою в Херсоні. 37 % респондентів вважають, що це престижно, 24 % – скоріше престижно, 20 % – скоріше не престижно, 18 % було важко визначитись і лише 1 % обрав варіант “не престижно”. Ці та інші матеріали періодично висвітлювались на сторінці Лінгвістичного освітньо-наукового центру Херсонського державного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

1. Азарова Л. Є., Кухарчук Г. В. Словотвірний потенціал компонентів іншомовного походження у творенні композитних науково-технічних термінів / Л. Є. Азарова, Г. В. Кухарчук // Вісник Вінницького політехнічного інституту. – 2011. – № 2. – С. 28-31.
2. Бацевич Флорій, Кочан Ірина. Лінгвістика тексту : підручник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 316 с., с. 15.
3. Безугла Л. Р., Теоретико-методологічні засади лінгвопрагматичних досліджень дискурсу. Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу: колективна монографія / [Артеменко Ю. О., Безугла Л. Р., Белозьорова О. М. та ін.]; за заг. ред. Л. Р. Безуглої, Вінниця: Нова Книга, 2020.
4. Віняр Г. М. Новий префіксоїд у словотвірній системі української мови. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету: Збірник наукових праць. Випуск 6. Кривий Ріг: КДПУ. 2011. 753 с., с. 101.
5. Віняр Г.М. Розвиток системи дериваційних засобів на базі кореневих морфем / Г.М. Віняр // Вісник Житомирського педагогічного університету. – Житомир, 2004. – Вип. 14. – С. 210 – 214.
6. Гайдученко Г. М. Лінгвістична експертиза окремих термінів в історії мови. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті». Одеса. 22-23 березня 2019 р. С.12-15.
7. Городенська К. Г. Нові явища та процеси в українському словотворенні: динаміка чи деструкція словотвірних норм? Українська мова. 2013. - № 2. - С. 3-11.
8. Городенська К.Г. Префікси і префіксоїди в українській мові / К.Г. Городенська // Мовознавство. – 1986. – № 1. – С. 36-41.

9. Горпинич В. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: [навч. посіб.]. Київ. Вища школа, 1999.
10. Загнітко А. Рівнево-ступенева і функційно-позиційна типологія граматизації в сучасному реченні / Анатолій Панасович Загнітко // IX Міжнародний конгрес українців. Мовознавство: [зб. наук. ст.; голов. ред. Г. Скрипник]. – Київ: Вид-во ІМФЕ НАН України, 2018. – С. 386 – 398.
11. Карабута О., Мандич Т. Зоологічна лексика в українському спортивному дискурсі. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph. Vol.1. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2021. С.221-240.
12. Карабута О. П. Семантико-стилістичні особливості мови народної пісні. Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 25 квітня 2019 р. Київ.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка». 2019 р. С. 35-36.
13. Карабута О. П. Функціонування термінів та професіоналізмів у мові ЗМІ Херсонщини. Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. Херсон, 2018. Випуск 32. С.81-88.
14. Карабута О. П. Шляхи поповнення словника фольклоризмів. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність». Дніпро, 2019. С. 262-264.
15. Карпіловська Є.А. Вторинна номінація у сучасній українській мові: тенденції розвитку / Є.А. Карпіловська // Лінгвістичні студії. – 2010. – Вип. 20. – С. 28-32.
16. Кислюк Л. П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній українській літературній мові (на матеріалі англійських та німецьких запозичень) / Л. П. Кислюк: автореф. дис. ... канд. філол. наук. – К.: НАН України, Ін-т української мови, 2000. – 19 с.
17. Кислюк Л. Функціонування та словотвірний потенціал неозапозичень у сучасній українській мові / Л. Кислюк // Вісник

Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XV-XVIII. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007. – 730 с.

18. Клименко Н.Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: [монографія] / Н.Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л.П. Кислюк. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.

19. Климович С., Агаришева А. Метафоризація у сучасному політичному дискурсі як спосіб маніпулювання свідомістю реципієнта. Сучасний вимір філологічних наук : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 17-18 липня 2020 р. Львів : Наукова філологічна організація «Логос» 2020. С.75-78.

20. Колоїз Ж. В. Українська okazіональна деривація: монографія. Київ: Акцент, - 2007. - 311 с., с. 5.

21. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т. А. Космеда. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2000. – 349 с.

22. Кочерган М. П. Лексико-семантична система / Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ: Українська енциклопедія, 2000. С. 282- 284.

23. Мандич Т. Метафора у коментуванні баскетбольних матчів. “Citius, Altius, Fortius!”: феномен спорту в літературі та культурі: Матеріали Міжнародної наукової конференції Бердянськ. 24-25 вересня 2020. С.100-102.

24. Мандич Т. Метафорична вербалізація концепту БАСКЕТБОЛ. Південний архів (філологічні науки). 2021. № 86. С.17-21.

25. Мандич Т. Мілітарна метафора у спортивному медіадискурсі. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2020. Том 31 (70). № 3. С.27-32.
http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/part_1/8.pdf

26. Мартос С. Словотвірна структура годонімів Херсона / С. А. Мартос // Записки з українського мовознавства. Том 1. № 26. 2019., с. 243-249.
27. Мартос С.А., Журавльова Є.О. Повернені історичні годоніми Херсона як результат дії законів про декомунізацію / С. Мартос, Є. Журавльова // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 34. – С. 40-43.
28. Мартос, С. А. Власні назви в молодіжному сленгу / С. А. Мартос // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Серія : Лінгвістика : зб. наук. праць / ред. проф. В. Олексенко та ін. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2017. – Вип. 27 – С. 82-85.
29. Мацько Л. І. Українська мова в кінці ХХ ст. *Дивослово*. 2000. № 4. С. 15-20.
30. Мацько Л. Лінгвосоціокультурний аспект “Словника української мови-20”/ Система і структура східнослов’янських мов. Випуск 5. 2012. С. 200-209.
31. Олексенко В. П. Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери. Записки з українського мовознавства: Вип. 28.: Зб. наук. праць Opera in linguistica ukrainiana: Fascicullum 28. / Головний ред. Ж.В.Краснобаєва-Чорна. Одеса: «ПолиПринт», 2021. - 380 с.
32. Олексенко В.П. «Неолексеми з компонентом VIP у сучасній українській мові» / В. Олексенко // Науковий журнал «Філологічні трактати». Том 13. № 1'2021 - Суми: Сумський державний університет. - С. 42-55.
33. Олексенко В.П. Інновації сучасної української мови з препозитивними елементами грецького і латинського походження / В. Олексенко // Східнослов’янські мови в їх історичному розвитку. Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження професора Петра Івановича Білоусенка. Запоріжжя, 2018. - С.107-138.

34. Олексенко В.П. Словотвірний потенціал англізма МЕДІА в українській мові / Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон: Вид-во ХДУ, 2018. Вип. 31. С.117-127.
35. Падучева Е. В. Динамические модели в семантике лексики. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 608 с.
36. Плющ М. Я. Граматика української мови: у 2 ч. Ч. 1. Морфеміка. Словотвір. Морфологія: [підручник.]. Київ. Вища школа, 2005. 286 с.
37. Попкова О.А. Комунікативно-прагматичний потенціал складних слів періоду пандемії (на матеріалі українських газетних текстів) // Записки з українського мовознавства: Вип. 28.: 3б. наук. праць Opera in linguistica ukrainiana: Fascicillum 28. / Головний ред. Ж.В.Краснобаєва-Чорна. – Одеса: «ПолиПринт», 2021. – С.168-180.
38. Попкова О.А. Складні слова як вияв тенденції до мовної економії у масмедійному дискурсі початку ХХІ сторіччя / О. Попкова // Записки з українського мовознавства: Вип. 26. У 2-х томах. Т.1. : 3б. наук. праць Opera in linguistic ukrainiana: Fascicillum 26. Vol. 1 / Головний ред. Т.Ю.Ковалевська. Одеса: «ПолиПринт», 2019. - С. 330-337., с. 330-337.
39. Попкова О.А. Сучасний газетний дискурс як сфера об'єктивації складних слів / О. Попкова // Науково-теоретичний часопис з мовознавства «Мова» № 33. – Одеса: АСТРОПРИНТ, 2020. – С. 98-103.
40. Попкова О.А. Семантика і прагматика оказіональних складних слів у заголовках сучасних українських газетних видань / О. Попкова // Studia Ukrainica Posnaniensia. Tom 10, 2022.
41. Романюк Ю.В. Словотворчий потенціал нових засобів номінації в сучасній українській мові / Ю.В. Романюк // Мови і культури у новій Європі: контакти і самобутність: Збірник наукових доповідей. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2009. – 672 с., с. 227.
42. Русанівський В. М. Мова і суспільний процес. *Мова і процеси суспільного розвитку* / Ред. В. М. Русанівський. Київ. 1980. с. 3-17.

43. Русанівський В. М. Структура лексичної і граматичної семантики. Київ. Наукова думка, 1988. 240 с.
44. Стишов О. А. Динамічні процеси в лексико-семантичній системі та в словотворі української мови кінця ХХ ст. (на матеріалі мови засобів масової інформації): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. А. Стишов. Київ, 2003. 33 с.
45. Стратулат Н. В. Семантична неологізація як спосіб збагачення словникового складу української мови. *Мовознавство*, 2007. № 3. С. 69-77.
46. Струганець Л. Основні типи змін у лексико-семантичній системі української мови / Лексика на перетині наукових парадигм: монографія / за ред. Л. Струганець. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2018. 212 с.
47. Тихоша В. І. Образно-виражальні засоби в поезиці Юлії Бережко-Камінської Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. С. 173-176.

ВИСНОВКИ

Проблемні питання НДР «Закономірності розвитку української мови і практика мовної діяльності» обговорювалися науковою спільнотою, виконавцями було організовано та проведено низку наукових заходів, зокрема: конференцій – VII Всеукраїнську наукову конференцію «Сучасні орієнтири філологічної науки», I Всеукраїнську студентську науково-практичну конференцію «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (2017); VIII Всеукраїнську наукову конференцію; «Сучасні орієнтири філологічної науки» (2018); I Міжнародну науково-практичну конференцію «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи», II Всеукраїнську студентську науково-практичну конференцію «Пріоритетні напрями філологічних досліджень» (2019); II Міжнародну науково-практичну конференцію «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи» (2020); круглих столів (5), а також позапланові семінари та вебінари.

За результатами науково-дослідної роботи опубліковано 65 наукових праць, з яких 1 – словник, 3 – розділи колективних монографій, 3 – статті у виданнях, що індексуються у Skopus та Web of Science, 24 – статті у фахових виданнях, 4 – статті в зарубіжних виданнях, 30 – тез доповідей. Отримано 6 свідоцтв про реєстрацію авторського права.

Наприкінці жовтня 2021 року Херсонський державний університет став уповноваженою установою Національної комісії зі стандартів державної мови у Херсонській області. В освітньому закладі було підготовлено іспитовий майданчик, оснащений необхідним спеціалізованим обладнанням із відеоспостереженням, що сприяло забезпеченню доброчесності та рівних умов проведення іспиту. Іспит призначений для публічних діячів, державних службовців, співробітників Національної поліції, прокурорів, суддів,

керівників закладів освіти, наукових та педагогічних працівників, інших посадових осіб, яким необхідно підтверджувати рівень володіння державною мовою для виконання службових обов'язків. За час роботи Центру з жовтня 2021 р. по лютий 2022 р. було проіспитовано близько 800 осіб, загалом відбулося 45 сесій.

Тривалість іспиту складала 30 хвилин і передбачала 2 блоки – тестові завдання та монолог під відеозапис. Усна та письмова частини проходили з використанням комп'ютерної техніки. Члени кафедри української і слов'янської філології та журналістики Херсонського державного університету (Олексенко В.П., Климович С.М., Карабута О.П., Мартос С.А., Попкова О.А.) пройшли відповідне навчання, інструктаж і затверджені Національною комісією зі стандартів державної мови як екзаменатори та інструктор. Також було надано послуги щодо підготовки до складання вищезазначеного іспиту та актуалізації знань. На кафедрі було розроблено спеціальну сертифікатну програму «Мовнокомунікативний практикум» (розробник – к.ф.н., доцент С.М.Климович), метою якого є підвищення рівня володіння державною мовою, удосконалення комунікативної компетентності учасників навчання як культуромовних особистостей.

Методика дослідження закономірностей розвитку мови та практики мовної діяльності дали змогу виявити способи й механізми саморегуляції та самоорганізації, що сприяють збереженню її автентичності в ході мовної еволюції.

Релевантність основних ідей і положень знайшли підтвердження в результаті виявлення закономірностей структурної організації, функціонування й розвитку усіх рівнів мовної системи, здатної до саморегуляції й самоорганізації.

ПЕРЕЛІК НАУКОВИХ ПРАЦЬ З ТЕМИ ВИКОНАВЦІВ НДР

1. S.Formanova, O. Matuzkova, T. Yablonska, V. Oleksenko, E.Boieva, S.Dmytriev. Demonolexis in M. Gogol's works: philosophical and linguocultural perspectives // *Wisdom*, 3 (16). – Yerevan, 2020. – С. 172-187. (**Skopus**).
2. Maryna Navalna, Nataliia Kostusiak, Tetiana Levchenko, Volodymyr Oleksenko, Oksana Popkova, Andriy Shyts. EXTRA-LINGUISTIC FACTORS AND TENDENCIES OF ACTIVATION OF MILITARY VOCABULARY IN UKRAINIAN MASS MEDIA // *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. Volume 12, Issue 1, Special Issue XXV, 2022. (P 184-189). (**Web of Science**).
3. Svitlana Shestakova, Olga Zhvava, Oksana Popkova, Inna Berkeshchuk, Nadiia Knight, Oksana Klak. Didactically Relevant Mechanisms of Onym Formation in the Ukrainian Language Today: A Neuropsychological Approach // *Revista Românească pentru Educatie Multidimensional*. Volume 14, Issue 3, 2022. (P 51-65). (**Web of Science**).
4. Гайдученко Г. М. Лінгвістична експертиза окремих термінів в історії мови / Г. Гайдученко // *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання розвитку філологічних наук у XXI столітті»*. – Одеса. 22-23 березня 2019 р. – С.12-15.
5. Гайдученко Г. М. Мовна варіативність на різних етапах історичного розвитку / Г. Гайдученко // *Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.)*. – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С.32-33.
6. Гайдученко Г. М. Особливості стилістичного синтаксису п'єси Миколи Куліша «Мина Мазайло» / Г. Гайдученко // *Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць*. – Херсон, 2017. – Випуск 30. – С.41-45.

7. Карабута О. Мандич Т. Зоологічна лексика в українському спортивному дискурсі / О. Карабута, Т. Мандич // Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Collective monograph. Vol.1. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2021. – С.221-240.
8. Карабута О. П. Шляхи поповнення словника фольклору змів / О. Карабута // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність». – Дніпро, 2019. – С. 262-264.
9. Карабута О. П. Структурно-семантична характеристика назв сучасних музичних стилів із компонентом *рок* / О. Карабута // Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С.64-65.
10. Карабута О. П. Функціонування термінів та професіоналізмів у мові ЗМІ Херсонщини / О. Карабута // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 32. – С.81-88.
11. Карабута О. П., Касьяненко В. Д. Структурні особливості та словотворчий потенціал запозичень з англійської мови у засобах масової інформації / О. Карабута, В. Касьяненко // Актуальні питання розвитку філологічних наук у ХХІ столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 27-28 березня 2020 року. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. – С.96-100.
12. Карабута О. П., Мандич Т. М. Вияв національної ідентичності в коментарях прямих трансляцій бойових мистецтв / О. Карабута, Т. Мандич // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність». – Дніпро, 2019. – С. 248-250.
13. Карабута О. П. Семантико-стилістичні особливості мови народної пісні / О. Карабута // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний,

когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 25 квітня 2019 р. – Київ.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. – С. 35-36.

14. Карабута О. П., Мандич Т. М.. Персональний брендинг у боксерському медіа просторі / О. Карабута, Т. Мандич // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 34. – С.52-55.

15. Климович С. М. Кулінарна лексика як показник специфіки інонаціональних культур / С. Климович // Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С.71-73.

16. Климович С. М. Транспозиційні можливості сучасного художнього дискурсу / С. Климович // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. 25 квітня 2019 р. – Київ.: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2019. – С. 39-41.

17. Климович С. М. Глютоніми на позначення десертів в українському гастрономічному дискурсі / С. Климович // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: сьогодення і перспективи». – Херсон, 2018. – С. 87-90.

18. Климович С. М. Диференціація аброморфем за співвіднесеністю з базовим словосполученням / С. Климович // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика»: Збірник наукових праць. – Херсон: ХДУ, 2018. – Випуск 34. – С.15-18.

19. Климович С. М. Гендерно маркована лексика в медійних текстах бізнес-спрямування / С. Климович // Proceedings of the III International scientific and practical conference «Scientific research priorities: theoretical and practical value», 27th-30th of November 2018, Wyższa Szkoła Biznesu – National-

Louis University, Nowy Sącz, Poland. – С.121-122.

20. Климович С. М., Мартос С. А. Аббревіація та словоскладання як способи творення молодіжних сленгізмів / С. Климович, С. Мартос // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. Херсон, 2018. Випуск 32. С.88-94.

21. Климович С., Агаришева А. Метафоризація у сучасному політичному дискурсі як спосіб маніпулювання свідомістю реципієнта / С. Климович, А. Агаришева // Сучасний вимір філологічних наук : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 17-18 липня 2020 р. – Львів : Наукова філологічна організація «Логос», 2020. – С.75–78.

22. Климович С.М., Бондаренко Т.С. Сучасний український кінематограф як засіб візуального й аудіального впливу / С. Климич, Т. Бондаренко // Актуальні питання та проблеми розвитку сучасної мови та літератури : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 14-15 серпня 2020р. – Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. – С. 100-103

23. Климович С.М., Мартос С.А. Колективні форми роботи в дистанційному навчанні (на прикладі KSU Online) / С. Климович, С. Мартос // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Вип. 33. Том 1. – С. 175-181. http://www.apfn-journal.in.ua/archive/33_2020/part_1/26.pdf

24. Климович С.М., Мартос С.А. Групові форми роботи із використанням ІКТ у підготовці вчителя-філолога / С. Климович, С. Мартос // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. –

Вип. 40. Т. 2. – С. 91-97. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/40_2021/part_2/17.pdf

25. Климович С.М., Мартос С.А. Документознавчі дисципліни в підготовці студента-філолога / С. Климович, С. Мартос // Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. – Серія: Філологія. Журналістика. – Том 32 (71), № 2. – 2021. Ч.1. – С. 32-36. http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/2_2021/part_1/8.pdf

26. Мандич Т. М. Метафорична репрезентація водного поло в мовленні спортивного коментатора / Т. Мандич // Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С. 108-109.

27. Мандич Т. М. Мілітарна метафора у спортивному медіа дискурсі / Т. Мандич // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. – Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2020. – Том 31 (70), № 3. – С.27-32. http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/3_2020/part_1/8.pdf

28. Мандич Т. М. Словник коментаторського мовлення: 1000 слів / наук. ред. О. Карабута. – Херсон: ХДУ, 2020. – 112 с.

29. Мандич Т. Метафора у коментуванні баскетбольних матчів / Т. Мандич // “Citius, Altius, Fortius!”: феномен спорту в літературі та культурі: Матеріали Міжнародної наукової конференції. – Бердянськ, 24-25 вересня 2020. – С.100-102.

30. Мандич Т. Метафорична вербалізація концепту БАСКЕТБОЛ / Т. Мандич // Південний архів (філологічні науки). – 2021. – № 86. – С.17-21.

31. Мандич Т. М. Метафора як засіб національної ідентифікації у спортивних коментарях / Т. Мандич // Proceedings of the III International scientific and practical conference “Scientific research priorities: theoretical and practical value”, 27th-30th of November 2018, Wyższa Szkoła Biznesu – National-Louis University, Nowy Sącz, Poland. – С.137-138.

32. Мартос С.А. Ергоніми благодійної сфери Херсонщини / С. Мартос // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантук, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. – Вип. 27. Том 3. – С. 85-89. http://www.apfn-journal.in.ua/archive/27_2020/part_3/16.pdf

33. Мартос С. А. Взаємодія молодіжного сленгу і жаргону наркоманів / С. Мартос // Філологія та лінгвістика у сучасному світі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 30–31 серпня 2019 р. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2019. – С. 24-26.

34. Мартос С. А. Афіксація іменників у молодіжному сленгу / С. Мартос // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 31. – С.105-111.

35. Мартос С. А. Мова українських блогерів у Інстаграмі / С. Мартос // Мова у світлі класичної спадщини та сучасних парадигм: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 8–9 березня 2019 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. – С. 46-51.

36. Мартос С. А. Словотвірна структура годонімів Херсона / С. Мартос // Записки з українського мовознавства. – 2019. – Вип. 26. Том 1. – С.243-249.

37. Мартос С. А. Мовний портрет міста як складник соціолінгвістичної практики студентів / С. Мартос // Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С.110-112.

38. Мартос С., Климович С., Карабута О. AltspaceVR у дистанційному навчанні студентів-філологів / С. Мартос, С. Климович, О. Карабута // Development of scientific, technological and innovation space in

Ukraine and EU countries. 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2021. – P. 233-257.

39. Мартос С., Семенчук О. Назви ергооб’єктів сільського господарства Херсонщини / С. Мартос, О. Семенчук // Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XI: Генеза та цінність досліджень у сфері суспільних відносин / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. – Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон: Посвіт, 2021. – С. 144-146.

40. Мартос С.А. Персоналії чужоземних осіб у годонімах Херсона / С. Мартос // Таврійські філологічні наукові читання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 25-26 січня 2019 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. – С. 26-29.

41. Мартос С.А. Словотвірні процеси в субмові редакторів / С. Мартос // Мова, література і культура: актуальні питання взаємодії : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 11–12 жовтня 2019 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2019. – С. 90-94.

42. Мартос С.А. Ергоніми сфери спорту Херсонщини / С. Мартос // Таврійські філологічні наукові читання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 24-25 січня 2020 р. – Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. – Ч.І. – С. 34-37.
<https://drive.google.com/file/d/1QveggFFDneDQiZ6R6gWqjTbHLYUpDWRa/view?usp=sharing>

43. Мартос С.А. Інформаційно-комунікаційні технології у викладанні курсу сучасної української літературної мови / С. Мартос // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка / [редактори-упорядники М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. – Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2021. –

Вип. 39. Т. 2. – С. 135-140. http://www.aphn-journal.in.ua/archive/39_2021/part_2/25.pdf

44. Мартос С.А. Персоналії вітчизняних діячів у годонімах Херсона / С. Мартос // Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 7–8 грудня 2018 р. – Львів: ГО «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2018. – С. 73-75.

45. Мартос С.А., Альтгауз О.В. Відомі найменування торговельних закладів Херсона / С. Мартос, О. Альтгауз // Філологічні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку: Міжнародна науково-практична конференція, м. Одеса, 24-25 січня 2020 р. – Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2020. – С.22-25

46. Мартос С.А., Журавльова Є.О. Повернені історичні годоніми Херсона як результат дії законів про декомунізацію / С. Мартос, Є. Журавльова // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 34. – С. 40-43.

47. Олексенко В. П. Словотворчі засоби мовної категоризації світу / В. Олексенко // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 34. – С.26-35.

48. Олексенко В.П. «ИНГОВІ» утворення на позначення лексико-семантичної групи «СПОРТ» у сучасній українській мові / В. Олексенко // Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Міжкультурна комунікація в науковому і освітньому просторі». – Одеса, С. 99-103.

49. Олексенко В.П. Метафоричні конструкти Василя Стуса / В.Олексенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Одеса, 2017. – Випуск 31. – С.70-76.

50. Олексенко В.П. Неолексеми з компонентом VIP у сучасній українській мові / В.Олексенко // Науковий журнал «Філологічні трактати». – Том 13. № 1. – Суми: Сумський державний університет, 2021. – С. 42-55.

51. Олексенко В.П. Односкладні речення в рекламному тексті /

В. Олексенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. – Одеса, 2018. – Випуск 32. – С. 111-115.

52. Олексенко В.П. Словотвірний потенціал англізма *media* в українській мові / В. Олексенко // Науковий вісник ХДУ. Серія «Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 31. – С.117-127.

53. Олексенко В.П. Структурно-семантичні особливості неолексем на позначення культурно-мистецької сфери / В. Олексенко // Записки з українського мовознавства: Вип. 28.: Зб. наук. праць Opera in linguistica ukrainiana: Fascicillum 28. / Головний ред. Ж.В.Краснобаєва-Чорна. – Одеса: «ПолиПринт», 2021. – С. 149-168.

54. Олексенко В.П., Омельчук Ю.О. Типологія *nomina actionis* з інтернаціональним компонентом -инг у сучасній українській мові / В. Олексенко // Українське слово в гуманітарних дискурсах деіндустріальної епохи. Monografia zbiorowa/ – Siedlce: Wydawnictwo Naukowe IKR[i]BL, 2020. – С.47-80.

55. Попкова О.А. Сучасні тенденції творення складних слів у мові ЗМІ / Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції «Філологія та лінгводидактика в умовах євроінтеграції: реалії і перспективи» (25–26 жовтня 2018 р.) [Електронний ресурс] / За заг. ред. І. В. Гайдаєнко; упор. Т. Г. Окуневич, 2018. - С. 177-179.

56. Попкова О.А. Мовна економія як запорука успішної медіаграмотності / О.Попкова // Збірник статей Сьомої міжнародної науково-методичної конференції: Сучасний простір медіаграмотності та перспективи його розвитку [Електронний ресурс]. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 2019. - С. 74-79.

57. Попкова О.А. Складні слова як вияв тенденції до мовної економії у масмедійному дискурсі початку ХХІ сторіччя / О. Попкова // Записки з українського мовознавства: Вип. 26. У 2-х томах. Т.1. : Зб. наук. праць Opera

in linguistic ukrainiana: Fascicullum 26. Vol. 1 / Головний ред. Т.Ю.Ковалевська. Одеса: «ПолиПринт», 2019. - С. 330-337.

58. Попкова О.А. Теоретико-методологічні засади дослідження складних слів в українській лінгвістиці / О. Попкова // Збірник статей «Сучасний науковий потенціал: матеріали I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції» (25 червня 2020 року) : збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2020. - С. 42-43.

59. Попкова О.А. Комунікативно-прагматичний потенціал складних слів періоду пандемії (на матеріалі українських газетних текстів) / О. Попкова // Записки з українського мовознавства: Вип. 28.: Зб. наук. праць Opera in linguistica ukrainiana: Fascicullum 28. / Головний ред. Ж.В.Краснобаєва-Чорна. – Одеса: «ПолиПринт», 2021. – С.168-180.

60. Попкова О. А. Тенденції активізації композитних прикметників-оказіоналізмів у сучасних газетних текстах 20-х років ХХІ сторіччя / О. Попкова // Науковий журнал «Філологічні трактати». – Том 13. № 1. – Суми: Сумський державний університет, 2021. – С.67-77.

61. Попкова О.А. Сучасний газетний дискурс як сфера об'єктивації складних слів / О. Попкова // Науково-теоретичний часопис з мовознавства «Мова» № 33. – Одеса: АСТРОПРИНТ, 2020. – С. 98-103.
<http://mova.onu.edu.ua/article/view/206541>.

62. Попкова О.А. Семантика і прагматика okazіональних складних слів у заголовках сучасних українських газетних видань / О. Попкова // Studia Ukrainica Posnaniensia. Tom 10, 2022.

63. Тихоша В. І. Образно-виражальні засоби в поезиці Юлії Бережко-Камінської / В. Тихоша // Філологічна освіта: компетентнісна парадигма: матеріали Міжнародної науково-практичної заочної інтернет-конференції (15 листопада 2019 р.). – Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2019. – С. 173-176.

64. Тихоша В. І. Складне речення в ідіостилі Василя Шкляра (на матеріалі роману «Маруся») / В. Тихоша // Науковий вісник ХДУ. Серія

«Лінгвістика». Збірник наукових праць. – Херсон, 2018. – Випуск 31. – С. 177-182.

65. Тихоша В.І. Структурні особливості порівнянь у творах поетів Херсонщини / В. Тихоша // Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи: збірник матеріалів III-й Міжнародній науково-практичній конференції / [редактори-упорядники А. Душний, М. Махмудов, В. Ільницький, І. Зимомря]. – Баку–Ужгород–Дрогобич : Посвіт, 2017. – С.364-367.

**ПЕРЕЛІК СВИДОЦТВ ПРО РЕЄСТРАЦІЮ АВТОРСЬКОГО
ПРАВА РЕЗУЛЬТАТІВ НДР**

1. № 106617 від 23.07.2021 (ідентифікатор CR0056230721) Навчальний посібник *«Програми навчальних дисциплін кафедри української мови»*
2. № 106703 від 27.07.2021 (ідентифікатор CR0615270721) Посібник для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти *«Український правопис – це доступно!»*
3. № 106712 від 27.07.2021 (ідентифікатор CR0055280721) Літературно-письмовий твір наукового характеру *«Методичні рекомендації до проведення навчальної (соціолінгвістичної) практики для студентів рівня вищої освіти «бакалавр» спеціальностей 035.01. Філологія (українська мова та література), 014.01. Середня освіта (українська мова та література) денної форми навчання»*
4. № 106713 від 27.07.2021 (ідентифікатор CR0651270721) Навчально-методичний посібник *«Соціолінгвістика»*
5. № 106715 від 27.07.2021 (ідентифікатор CR0658270721) Навчально-методичний посібник *«Контрольні роботи з сучасної української літературної мови»*
6. № 106714 від 27.07.2021 (ідентифікатор CR0654270721) Літературно-письмовий твір наукового характеру *«Методичні рекомендації до дисципліни вільного вибору студентів «Еристика» для здобувачів ступенів вищої освіти «бакалавр» і «магістр» усіх спеціальностей»*